БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1986
чылдың
август
21
четверг
№ 196 (13196)

1925 чылда үндезилеттинген.
Өртээ 3 көпеек.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Соңгу болгаш Сибирь хемнериниң суглаарының чамдык кезиин өскээр чайып аксыр талазы-биле ажылдарны соксадыр дугайында доктаалды СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Хөй-ниитиниң калбак кезииниң саналын барымдаалааш, суг курлавырларын база бар турар мелиорастаттынган черлерни дээштиг-биле ажыглаарын бедидер талазы-биле ажылдарны күүседиринге саң-хөө болгаш материалдыг курлавырларны мөөңнээр сорулга-биле Соңгу болгаш Сибирь хемнериниң сугларының чамдык кезиин өскээр аксырының экологтуг болгаш экономиктиг айтырыгларын немей өөренип көөрүнүң эргежок чугулазын барымдаалааш, СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Соңгу чүк хемнериниң сугларының чамдык кезиин Волга хемче аксырының талазы-биле төлевилел болгаш белеткел ажылдарын соксадырын болгаш Сибирь хемнериниң суунуң чамдык кезиин Ортаа Азияже болгаш Казахстанче өскээр аксыры-биле холбашкан төлевилел ажылдарын моон соңгаар боттандырып чорударын соксадыры чогумчалыг деп санаан.

Айыткан ажылдарны күүседир талазы-биле онаалдаларны 1986—1990 чылдарның планнарындан казырын ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Агроүлетпүркүрномунга болгаш ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга даасkан.

Бо доктаалга дүүштүр хостаан акша-хөреңгини болгаш материалдыг курлавырларны РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназында черлерни мелиорастаарынче, Волга хемниң бассейнинде суггарылга системаларын чаартыр талазы-биле ажылдарны калбартып чорударынче угландырарын ССРЭ-ниң Агроүлетпүркүрномунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге санадаан.

Бүгү талалыг экономиктиг болгаш экологтуг шинчилелдерни чорударынга, амгы үениң экономика-математика методтарын болгаш техниктиг чепсек-херекселдерни ажыглаарын, а ол ышкаш ол херекке аал-чурт болгаш даштыкы дүржүлгениң ханы сайгарып көргениниң үндезининге суг курлавырларын регионалдыг эде хуваары-биле холбашкан эртем айтырыгларын өөренип көөрүн уламчылаарын ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга болгаш Кедээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг бүгү-эвилел академиязынга даасkан.

Ажылдап турар суггарылга системаларын чаартырының, интенсификацияның бүгү факторларын — чер ажылының эртемге үндезилеттинген системаларын, индустриалдыг технологияларны, суггарылганың депшилгелиг аргаларын, чаа машиналарны болгаш механизмнерни, минералдыг болгаш органиктиг чемиштидилгелерни дээштиг ажыглаарының, а ол ышкаш үнүш камгалаарының аргаларын болгаш өскелерни-даа дээштиг ажыглаарының үндезининге тодаргай хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш суггарылгалыг черлерниң ажыктыын улам бедидер талазы-биле хемчеглерниң программазын ССРЭ-ниң Агроүлетпүркүрному, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери тодаргайлаар.

Амгы беш чылда айыткан сорулгаларга суг чарыгдалын 15—20 хуудан эвээш эвести кызырарын чедип алыры-биле бүдүрүлге болгаш организация бүрүзүнге тодаргай онаалдаларны тургузары-биле бүдүрүлге-амыдырал, кедээ ажыл-агый болгаш өске-даа херекгелдерге суг курлавырларын камналгалыг ажыглаар талазы-биле дээштиг хемчеглерни боттандырып чорударын хандырарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Агроүлетпүркүрномунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрофикация министерствозунга, үлетпүр министерстволарынга болгаш ведомстволарынга саналдаан.

Демографтыг болгаш суг ажыл-агый байдалының тургустуун келгенин, улус ажыл-агыйының агроүлетпүр болгаш өске-даа адырларының тургузуунуң сайзыраңгайжааның барымдаалап көргеш, 2010 чылга чедир үеде Ортаа Азия республикаларының болгаш Казахстанның бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниң комплекстиг программазын Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлели, Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлели, Киргиз ССР-ниң Министрлер Чөвүлели-биле кады ажылдап кылырын ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Агроүлетпүркүрномунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга болгаш Кедээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг бүгү-эвилел академиязынга даасkан.

Ол айтырыг талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге 1987 чылдың I кварталындан орай эвесте кирген турар ужурлуг.

СЭКП ТК-ДА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

СЭКП Төп Комитединге массалыг информацияның чепсектериниң, идеологтуг төп ведомстволарының болгаш хөй-нииити организацияларының удуртукчуларының чөвүлел хуралы август 19-та болган. Аңаа совет телевидение дамчыштыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң Медеглели-биле холбаштыр информация-пропагандистиг ажылдың сорулгаларын чугаалажып көрген.

Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Е. К. Лигачёв чүве чугаалаан. Бодунуң чаңгыс талалыг мораторийин уладыр дугайында шиитпирни хүлээп ап тура, Совет Эвилели бир эвес ол хемчегни ядролуг чепсектиг өске улуг күрүнелер деткиир болза, ол делегей байдалын экижидиринге, күрүнелер аразында харылзааларга бүдүүрежир чорукту быжыглаарынга дузалаар дээрзин ооң Медеглелинде демдеглээн. Ядролуг базылдырыышкыннарны соксадыры боо-чепсектиң эндере бүдүрерин соксадырынга бүдүрелди тургузар, ядролуг чепсекти кызырар талазы-биле дугуржулганы чедип алырын чиигедир, боо-чепсек дүжүрериниң бүгү чорудулгазынга идигни бээр ийик.

Чаңгыс талалыг мораторийни Совет Эвилелиниң узатканы америк администрациязы ядролуг шенелделерниң үргүлчүлээнининиң соонда болур айыылдыг уражыктарын шыңгыы-биле өөренип көөрүнге база бир арганы берип турар. Ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүреринче, шериг талазы-биле чаңгыс талалыг артык күштү чедип алырынче угланышкындан ойталаарынга Вашингтондан политиктиг тура-соруктуг болгаш мерген угаангыр чорук негеттинер.

Мораторий дугайында айтырыг-биле амгы чүс чылдың төнчүзүнге чедир ядролуг боо-чепсекти дүжүрериниң программазы, Азия-Оожум океан кавызынга айыыл чок чорукту болгаш тайбың кады ажылдажылганы хандырар талазы-биле саналдар, Варшава Керээзиниң кежигүннериниң күрүнелер-биле кады саналдааны Европага чепсектиг күштерни болгаш аңаа боо-чепсекти Атлантикадан Уралга чедир кызырар талазы-биле комплекстиг хемчеглер, делегейниң айыыл чок чорууунуң бүгүдени хаара тудуп турар системазын тургузарының кол бодалдары ышкаш улуг хемчээлдиг совет эгелекчи саналдар тудуш холбаалыг.

Чөвүлел хуралга СЭКП-тиң XXVII съездизиниң ажылдап кылганы иштики болгаш даштыкы политиканың чаңгыс эвин онзалап демдеглээш, дүргедедиишкиниң болгаш чаартылганың революсчу стратегиязын боттандырарынга бурунгаар базым бүрүзү реализмниң, тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың политиказы болур ССРЭ-ниң даштыкы политиказының чедиишкиннеринге бирги черге ужур-дузалыг болурун демдеглээн.

Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар П. Н. Демичев, Б. Н. Ельцин, СЭКП ТК-ның секретарьлары М. В. Зимянин, В. А. Медведев, Г. П. Разумовский олар киришкен.

(СЭТА).

Мал чеми белеткээриниң шалыпчы ийи айы чоруп тур

Күчүн Белек-оол — Эрзинде «Чаа орук» совхозтуң хоочун сигенчилериниң бирээзи. Ол мал чеми белеткээриниң аргаларын аныяктарга өөредип, бо хүннерде Кина Ыпалайның хойжу бригадазының сигенчилеринде сараат салыкчызы болуп ажылдап турар. Комсомолчулар Андриан Биликти биле Долзат Омак — хоочунуң дузалакчылары. Оларның үш кежигүнүг звенозу социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

ЧУРУКТА: звено кежигүннери ажыл үезинде.

К. ЧООДУНУҢ фотозу.

«Шын» солун бөгүн Күш-ажылчы алдар тугун Каа-Хем районда «Бүрен» совхозтуң мал чеми белеткээр бригадазында хүн үлүүн 150 хуу чедир ажыр күүседип турар пресстекчи Николай Павлович Балган-оолга тураскаадып көдүрдү.

Мурнакчы механизаторнуң үлегерин эдериңер!

Мал чеми белеткээриниң шалыпчы ийи айынга идепкейлиг киржиңер!

ПЛАНДАН АЖЫР

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери сес муң тонна сигенни, 5700 тонна сенажты, 650 тонна витаминниг сиген далганы белеткээн. Район эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, үжен ажыг хуу хөйнү белеткеп алган. Мал чеминиң белеткелиниң темпизин «Искра», «Тыва», «Хөндергей» совхозтар эзээн шапкынчыткан. Ылаңгыя «Искра» совхозтуң АВМ коллективи бодунуң мурнунда салдынган планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартып, ооң негелделеринге дүүштүр боттуг ажылдарны кылып чорудуп турар. Эки шынарлыг болгаш шалып ажылдап келгениниң түңнелинде коллектив чоокта чаа СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, кедээ ажыл-агый профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир вымпелдери-биле шаңнаткан. Оператор Ш. Ш. Сат АВМ ажылдакчыларын билдилиг удуртуп, улам эки ажылдаарын хүлээнген. Бичии коллектив шаңналга хөй-аът кирип, он хонуктуң планныг онаалдаларын 93 хуу күүсеткен. А шалыпчы бир айның планын 100 хуу күүсеткен болгаш продукцияны чүгле бирги сортка бүдүрген.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Бора-Хөл хову-трактор бригадазының бригадири Б. Сат малга быжыг чем-суурну белеткээри-биле тускай механизастаттынган звенону тургускан. Ол звенону дуржулгалыг механизатор М. Монгуш удуртуп турар. Сөөлгү үелерде агаар-бойдустуң байдалы багай-даа болза мал чеминиң белеткелин дүрген чорудуп, дүжүт ажаалдазының бетинде доозар дээш сорулга салган ажылдап турарлар.

Сигенчилер бо хүннерде планныг онаалдазын 120 хуу күүсеткеш, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар. Ам пландан ажыр 80 тоннаны белеткээр сорулганы салган. Күш-ажылынга бердинген болгаш өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп чоруур механизаторлар оларның аразында хөй. Чижээлээрге Д. Күжүгет, Ш. Ооржак, Б. Сат, М. Монгуш болгаш оон-даа өскелерин адап болур.

Бора-Хөлдүң чайгаар үнген сигенин бүрүн кезип алыр дээш сигенчилер шынарлыг ажылдап турар.

Ө. МОНГУШ.

КҮҮСЕДИР ЧООКШУЛААН

«Совет Тыва» совхоз ниитизиниң малынга сиген белеткелин багай эвес чорудуп, бо хүннерде 1863 тонна сигенни белеткээш, планын 78,3 хуу кылдыр күүсеткен.

Эрткен үениң түңнелин совхозта адырлар аайы-биле үндүрген. № 1 хойжу бригада (бригадири Раиса Ооржак) 100 тонна сиген белеткээр планын күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, 50 рубль-биле шаңнаткан. Бригаданың сигенин моон мурнунда чылдарда малчын бүрүзү тус-тузунда кылып турган болза, ам бригада керээзи-биле ажылдап турар болганда, чаңгыс демниг белеткээн. Ооң түңнелинде бригада планын ой-шаанда күүсеткен. Маңаа бригадир Р. Ооржактың организакчы ролю кеске болган. Сиген кезилдезинге М. Хажыкты, Х. Монгуш, К. Самбуу болгаш өскелер-даа шалыпкып киришкен.

А. КААДЫР-ООЛ.

ДААНГАНЫН—КҮҮСЕДИР

Каа-Хемде «Совет Тыва» совхозтуң Александр Дакпаага удурткан механизастаттынган бот-орулга-чарылгалыг бригадазы Дөргүнде ажылдап турар. Бригадада быжыглаан он тракторнуң бежи сигенни кезип турар, а өскелери сиген ажаалдазының аңгы-аңгы ажылдарынга быжыглаттынган. Бригада бо чылын 2100 тонна сиген белеткээр планын август 19-та 1630 тонна кылдыр күүсеткен.

Малга четчир санныг чем-суурну тургузарынга төлептиг үлүүн киирип турарларга: М. Иондан, К. Мижит-оол, С. Долгар, М. Ховалыг, К. Мандараа болгаш өскелер-даа хамааржыр. Олар хүнде кылыр ажылының онаалдаларын доктаамал 120—150 хуу күүседип турар.

А. КААДЫР-ООЛ.

КОЛ ЧҮҮЛ—ШЫНАР, ТЕМП

Чугула кампания — мал чеминиң белеткели «Тере-Хөл» совхозта изиг-түлүк. Ажыл-агыйның Каргыда, Шынаада, Балыктыгда чартык механизастаттынган болгаш хол-биле сиген кезер бригадаларының кежигүннери шупту чүс алдан кижи 21 звенога үстүп алгаш, аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар.

Совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел болгаш комсомол комитеттери, Шынаа кедээ Советтиң күүскому мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле республикага чарлаан шалыпчы айга совхозтуң ажыл-ишчилерин, күш-ажылчы коллективтерни хаара тудушаан, планныг онаалдаларны берген.

Он ийиги беш чылдың бирги чылында ажыл-агый ниитизиниң малынга 3500 тонна сиген белеткээр планныг. Хоолулуг мал чеми — чаңгыс чылдыг ногаан массаның биче эвес курлавырын чыл бүрүде база тургузуп ап турар. Августуң он сеске чедир совхозта 556 гектарның сигенин кескен, 510 гектарының ажаап ап, 283 тонна сигенни сарааттаан. Ол — планның 8,3 хуузу болуп турар. Ынчангаш ажылдың шынарын болгаш темпизин бедидеринче бүгү күштү мобилизастаары хүнүң кол айтырыгы болуп турар.

Бо чылын совхозтуң кайы-даа девискээринде чайгаар үнген сигенниң үнүжү эки. Мал чеминиң белеткелчилери сиген кезилдезин август 30-де доозар сорулганы салган. Ооң соон дарый Шынаа девискээринде чаагай үнген чаңгыс чылдыг ногаан массаның ажаалдазынче кирер. Мал чеминиң белеткелинде ажылдап турарларның иштинде аныяктар, эрес-кежээ кижилер хөй.

Оларның иштинде Владимир Балган бо чылгы кампанияда кол кижилерниң бирээзи. Ооң тускай мергежили — механизатор.

— Совхозумга ам сес чыл иштинде трактористеп келгеним бо. Амгы үеде Даг-Талада мал чеми белеткээр чартык механизастаттынган бригаданың бригадири кижи мен. Тракторлуг сиген кезер машина-биле кестирип тур бис. Чугула кампанияда эки ажылдап доосааш, эки дыштанып-даа бис — деп, черле мичаш бодунуң ажыл-херээ дээш ак сеткилдиг аныяк кижи чугаалады.

Август 18-те үндүрген түңнелдер ёзугаар Владимир Балганның бригадазы социалистиг чарышка бирги черни ээлээн. Совхозтуң дирекциязы, ында партия, профэвилел, комсомол комитеттери тиилекчи бригадага аъш-чем хандырылгазын улам экижидип берип, мактал-шаңналды тыпсып турар. Ийиги черде — Бояй деп черде Владимир Хелдүң удуртканы, үшкү черде — Эми-Аксында Николай Чыпсымның удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадалары болуп, акша шаңналдарын алганнар. Алексей Бадыраа, Владимир Балган, Артур Чыпсымаа, Николай Иргит хүн онаалдаларын ажыр күүседип, ак сеткилдиг ажылдап турар.

Сигенчи звеноларда амгы үеде 12 тракторну, тракторлуг сиген кезер 7 машиназын, тракторлуг 5 грабльну, аът-биле сиген кезер 5 машинаны болгаш база ол хире грабльдыы быжыглаан. Чугула кампанияның үениң негелдезинге дүүштүр эрттирер, кижилерниң канчаар ажылдап турарын сонуургаар, оларның хөй-аъдын көдүрер дээш хемчеглер совхозта алдынып, удуртукчулар, специалистер сигенчи бригадаларже, звеноларже үнүүшкүннерни кылып турар.

В. МААДЫР,
«Шынның» корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ ТАЙБЫҢ КЕЛИР ҮЕЗИ ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң совет телевидение дамчыштыр Медеглелин Тываның ажыл-ишчилери сеткил ханыышкын-биле деткип, бүрүн чүүлдүгзүнүп турар.

ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП ТУР БИС

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң совет телевидение дамчыштыр Медеглелин таныжып, Совет Эвилелиниң политиктиг чаа инициативазын чүүлдүгзүнүп деткээн митинг бистиң коллективке болуп эрти. СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозу болгаш Совет Эвилелиниң чазаа бүгү чүүлдерни тодаргай болгаш ханызы-биле сайгарып көргеш, тайбыңның салым-чолу дээш харыысалганы удуртулга болдурбушаан, ядролуг чазылдырыышкыннарга чаңгыс талалыг мораторийни 1987 чылдың январь 1-ге чедир уладыр деп шиитпирни хүлээп алганын митингиге чүве чугаалааннар изиг-биле чүүлдүгзүнүп, деткээн.

— Улус бүрүзү, чурт бүрүзү бодунуң салым-чолун башкарар, бодунуң курлавырларын ажыглаар, бодунуң социал хөгжүлдезин бот-тускайлаң тодаргайлаар, бодунуң айыыл чок чоруун камгалаар болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң бүгү-нийти системазын организастаарынга киржир эргелиг деп Совет Эвилели санап турар — деп, М. С. Горбачевтуң Медеглелин сеткилимниң ханызындан хүлээп ап, ону чүүлдүгзүнүп, деткип тур мен. Ынчангаш он ийиги беш чылдың баштайгы чылында алган социалистиг хүлээлгемни хуусаадан беш хонук эрте күүседир дээш шудургу ажылдаар мен — деп, чолаачы Виктор Аңгыр-оол ол митингиге чугаалаан. Орукчулар бригадазының бригадири Геннадий Черепанов сөс ап чүве чугаалааш, мынча дээн:

— Ядролуг чүс чылда атомнуг алзымдан делегейни камгалаары — бүгү кижи төрелгетенниң сорулгазы, бүгү улустарның херээ-дир — деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев Медеглелинге чугаалады. Аңаа харыы кылдыр шудургу ажылдап, кызымак күш-ажылывыс-биле Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын быжыглаар ужурлуг бис. Бистиң бригаданың ишчилери чүгле орук кылыры-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Чуртталга бажыңнарын база тудуп турар бис.

«Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжыышкынының «Тываагроспецмонтаж» трезиниң орук кылыр көжүп чоруур механизастаттынган колонназының ажыл-ишчилери Совет Эвилелиниң чаа инициативазын чүүлдүгзүнүп деткип турар болгаш он ийиги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чарышты бо хүннерде калбарткан.

Ю. БАЙЫР,
орук кылыр КМК-ның начальниги.

БИСКЕ ТАЙБЫҢ ХЕРЕК

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң совет телевидение дамчыштыр Медеглелин, делегейниң бурунгаар депшилгелиг бүгү чону-биле бир демей, улуг сонуургал болгаш кичээнгей-биле дыңнап, ону бүрүнү-биле хүлээп көрүп, деткип тур мен.

Медеглел база катап улам бүзүрелдиг-биле, чырык, чаагай келир үеге ханы идегел-биле илереттинген.

Чүвени ак, кара деп ылгап билир медерелдиг кижи бүрүзү ол дээш сеткилиниң ханызындан өөрүвес арга чок. Бодап-даа көрүңер даан, ядролуг болгаш оон-даа өске боо-чепсекти бүдүрерин кызырары, ону чоорту бүрүнү-биле узуткаар деп чүвениң кежик-чолдуун!

Бис келир үеге бүзүрелдиг бис. Делегейге тайбың, чаагай амыдырал бодарап, Чер бөмбүрзээниң бүгү кижилери аас-кежиктиг болзун дээш тайбыңның тук тудукчузу — ССРЭ тайбың келир үени камгалаар дээш болдунгу дег бүгү чүүлдерни кылып чорудуп, ону бодунуң бедик хүлээлгези кылдыр санап турар.

«Делегей хөгжүлдезин чавырлыышкынның оруунче киирер дээн бистиң чүткүлүвүс бистиң философиявыска, бистиң социалистиг мөзү-шынарывыска дүгжүп турар. А ядролуг чүс чылда атомнуг алзымдан делегейни камгалаары — бүгү кижи төрелгетенниң сорулгазы, бүгү улустарның херээ-дир» — деп, Михаил Сергеевичиниң чугаалааны черле чөптүг. Тайбың чүгле кижилерге эвес, амылыг, амы чок бойдуска база эргежок чугула. Ынчангаш чаагай сеткилдиг Медеглели бүгү-ниитиниң деткимчезин алыр.

Л. АРАКЧАА.

Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинде эртем ажылдакчызы.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму тудуг комплекизин эргелеп-башкарарын сайзыраңгайжыдар сорулга-биле ССРЭ-ниң Тудуг херектериниң талазы-биле күрүне комитедин тудуг комплекизин удуртурунуң талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаамал органы — ССРЭ-ниң Эвилел-республика күрүнениң тудуг комитеди кылдыр эде тургускан.

ССРЭ-ниң даргазында ниити-эвилел тудуг министерстволарын тургускан.

ССРЭ-ниң Тудуг министерствозунуң баазазынга ССРЭ-ниң Соңгу болгаш барыын районнарынга тудуг министерствозун, ол ышкаш соңгу, соңгу-барыын, Волго-Вятск болгаш төп экономиктиг районнарга база Калининград облазынга ажылдар боттандырып чорудар ол болгаш өске-даа ниити тудуг министерстволарының бүдүрүлгелери болгаш организацияларын;

ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуузунуң министерствозунуң баазазынга ССРЭ-ниң Мурнуу районнарынга тудуг министерствозун, ол ышкаш Төп кара хөрзүннүг, Поволжье болгаш Соңгу-Кавказтың экономиктиг районнарынга ажылдар боттандырып чорудар ол болгаш өске-даа ниити тудуг министерстволарының бүдүрүлгелери болгаш организацияларын;

ССРЭ-ниң Аар индустрия бүдүрүлгелериниң тудуг министерствозунуң баазазынга Урал болгаш Барыын Сибирь районнарынга ССРЭ-ниң Тудуг министерствозун, Уралдың болгаш Барыын Сибирьниң экономиктиг районнарынга, Красноярск крайга болгаш Тыва АССР-ге ажылдар боттандырып чорудар ол болгаш өске-даа ниити тудуг министерстволарының бүдүрүлгелери болгаш организацияларын;

Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Забайкальениң районнарында ССРЭ-ниң Тудуг министерствозун ССРЭ-ниң Чөөн районнарында ниити-эвилел тудуг министерствозу кылдыр эде адаан.

БЕДИК ШАҢНАЛ-БИЛЕ

Он бирги беш чыл планының онаалдаларын күүседирин хандырарынга ачы-хавыдалы дээш план органнарының, ССРЭ-ниң Күрбанкызының албан черлериниң, ССРЭ-ниң Материал-техниктиг хандырылга талазы-биле күрүне комитединиң организацияларының ажылдакчыларының улуг бөлүүн ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле 1986 чылдың август 8-те Чарлыктары-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму шаңнаан. Ооң иштинде

ТЫВА АССР-ДЕН:

Улустарның Найыралы орден-биле

Валентина Иосифовна **Скрипкина** — Кызыл хоорайның № 7173 төп ажаалга кассазының килдис начальниги.

«Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле

Владимир Алексеевич **Бадулин** — ССРЭ-ниң Күрбанкызының республика конторазының эргелекчизи.

«Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль-биле

Валентина Карповна **Федяева** — «Туваснабсбыттың» кран машинизи.

«Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле

Лидия Алексеевна **Афанасьева** — ССРЭ-ниң Күрбанкызының салбырының кол бухгалтери, Бай-Хаак суур.

Сильва Павловна **Никифорова** — улус депутаттарының Каа-Хем район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы, план комиссиязының даргазы.

Дүргедээшкин: мал чеминиң белеткели

ТЕХНИКА ЧЕТЧИР ТУРГАН БОЛЗА...

Ниитиниң малынга чем белеткээриниң шалыпчы ийи айын чарлаандан бээр баштайгы ай эрткен. Бо үениң дургузунда Улуг-Хем районнуң совхозтары, бүдүрүлге албан организация черлери, тус-тус чурттакчылар мал чеминиң белеткелинге боттарының төлептиг үлүг-хуузун киирип, шудургу ажылдап турар.

Мал чеми белеткелиниң темпизин күштелдирер сорулга-биле СЭКП райкому сигенчилер ортузунга масса-политиктиг ажылды экижидип шалыпчы ийи айның даалгаларын күүседирин хандырар ужурлуг идей-кижизидилгелиг болгаш организастыг хемчеглерни ап чоруткан. Агитаторлар болгаш лекторлар сигенчи бригада бүрүзүнге чедип, СЭКП ТК-ның июнь (1986 ч.) Пленумунуң материалдарын болгаш совет улуска СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыын таныштырган. Аңаа үндезилээш, хөй-хөй коллективтер бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган, чарышты чаа ёзу-биле дээштиг организастаар талазы-биле профэвилел комитеттери, совхозтарның дирекциялары чамдык эки чүүлдерни кылган. Ооң түңнелинде ниити мал чемин курлавырлаары баштайгы неделяда 5,2 хуу, дараазында неделяда 6,8 хуу, үшкүзүнде 8,6 хуу немешкен. Чемгерилге единицазы-биле алырга неделя санында немелде өзүлде 1305-тен 2194 тонна четкен, азы хүнде-ле 185-тен 310 тонна мал чеминиң единицазы четкен-дир.

Август 11-де байдал-биле алырга, районда сиген белеткээри 48,3 хуу, сенаж 33,1 хуу, силос — 9,5 хуу, витаминниг сиген далганы — 28,6 хуу болган. Бир эвес районга ниитизи-биле 24195 тонна чем единицазын белеткээр турган болза, ооң 48 хуузун мөөңнеп алган болуп турар. Шалыпчы айлар эгелээнден бээр 8909 тонна сигенни, 14 муң тонна сенажты, 4400 тонна силосту, 340 тонна сиген далганын белеткээн.

Социалистиг чарыштың көштүг болгаш организастыг оруунуң түңнелинде, «Найырал», «Күш-ажылдың хостуу», «Ак-Туруг» болгаш Жданов аттыг совхозтар силос болгаш сенаж салырының ажылын калбарткан. Ол чорук мал чеминиң белеткелинче хөй күштү, техниканы мөөңнеп, бүдүрүкчүлүг ажылдаар арганы берген. Ооң түңнелинде, «Күш-ажылдың хостуу» совхоз — 46,6 хуу, «Найырал» — 58,1 хуу, Жданов аттыг ажыл-агый — 22,9 хуу чемгерилге единицазын курлавырлап алган.

Ынчалза-даа ажыл шуудаан дээш оожургаарының барымдаазы бисте чок. Мал чеминиң белеткелинде бар аргалар болгаш курлавырлар четче ажыглаттынмайн келген. Маңаа чер-черде техниканың ажыглаалын чугаалап болур. Районда санда бар сиген кезер машиналарның 47 хуузу, бөлер машиналарның 55 хуузу, сарааттаар машиналарның 47 хуузу белен эвес болганындан ажылга ажыглаттынмаан. Сигенни пресстээр херекселдериниң чүгле 12 хуузу ажылдап турар. Моон алгаш көөрге, районнуң инженер-техниктиг ажылдакчылары ам-даа эде тургустунмаан-дыр. Бир эвес техниканың белеткели чогуур деңнелге турган болза, хүнде ниитизи-биле 300 эвес, оон ийи катап хөй чемгерилге единицазын тургузуп ап болур турган. А бо темп-биле ажылдаар болза ам-даа 60 хонук херек-тир.

Силос болгаш сенаж салыр техниканың белеткели база багай болган. КСК-100 дээр 14 комбайнның чүгле дөртү ажылдап турар чорук ажылды узамдыктырып, ооң шынарын баксырадып, технологияның үрээринге чедирип турарын биле тура-ла, РАУК-туң болгаш совхозтарның агрономнарының чылыш чок олуруп турары ээлдептиг. Ажыл узамдыккан тудум мал чеминиң шынары улам баксыраар дээрзин тускай эртемниглер биле тура-ла кандыг-даа хемчеглер албайн турар. Ооң түңнелинде «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу», «ҮТКА 25 чылы» болгаш «Найырал» совхозтар тарымал мөдениң чамдык шөлдерин кезип эгелээрин орайтадыпканындан ооң шынары багай болган. Ол чылдагааннарның уржуундан районда сигенниң 49 хуузу үшкү класстың болгаш шуут класс чок болган. А витаминниг сиген далганының 75 хуузу класс чок болуп, улуг чидириглиг болуп арткан. База бир чүгула чүүл — сарааттаары болур. Көрүштүг, шын салган сарaат чаъска, харга үрелбес болгай. Бо дүрүмнү «Найырал», «Улуг-Хая», Жданов аттыг совхозтар сагывайн турар.

Ол ышкаш чамдык совхозтарда сигенниң шынарын хынаар лабораториялар четчелеттинмээнинден чүгле витаминниг сиген далганының шынарын тодарадып, а өске мал чеминиң өл-шыгын көргүзүп шыдавас. Көргүзүглер четче эвес болганындан мал чеминиң шынарын тодарадыры-биле республиканың химижидилге станциязынче чорудар ужурга таваржыр. Ол чер совхозтардан барган сигеннерниң шынарын хынаар ажылды кончуг үр тудуп, саададып келген. Ооң уржуундан механизаторларга шынар дээш төлевирни бербейн, азы үр үениң соонда төлеп, материалдыг идигни хандырбайн турар бис. Ынчангаш бо ажылды эде көөрүн үе негеп турар дээрзин тускай эртемниглер бир янзы көөр ужурлуг.

Мал чеминиң шынарын чидирбезиниң эртемге үндезилээн дещшилгелиг аргаларын специалистерниң чедир ажыглавайн турарын айтыр апаар. Ол болза сигенни пресстээри, күштүг салгыннадывышкын-биле кургадыры, сигенни консервант чаштырбышаан дүргектээри, силосту консервантылаары болур. Оон аңгыда сигенни хээндектээш, АВМ-ге кургаткан соонда сарааттап, азы сарайга шыгжаар арга онза ажыктыг. Ону чүгле «Күш-ажылдың хостуу» совхоз ажыглап турар.

Бо-ла бүгү четпестерде совхозтарның тускай эртемниглериниң буруузу улуг. Олар техниктиг белен чорукту четче хандырбаан, күш-ажылды организастаарының болгаш ооң технологиязын кошкак удуртуп, шынар айтырыгларынче кичээнгей салбаан.

Социалистиг чарышты түңнээри чамдык черлерде узамдыгып, шынарны экижидеринге ёзулуг дээштиг быра боош шыдавайн келген. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң парткому сигенчилерге солун чедирилгезин озалдадып турар болгаш ол ажыл-агыйның сигенчи бригадалар төптеринде телевизорлар чок. Шак ындыг байдал «Найырал» совхозтуң Терезин хову турлаанда база бар. Ол ышкаш кино, концерт ол черлерже ховар баргылаар. Сигенчилерниң аъш-чем-биле хандырылгазында четпестерни база айтып болур. Ногаа аймаа шуут чок, сүт, сметана үзүктелип кээп турар.

Ажыл-агыйларда партия комитеттери мал чеминиң белеткелинде четпестерни дарый чайладып, чедиишкиннерни улам быжыглап, ажылдың темпизин моон-даа бедидериниң арга-курлавырларын дилеп тып, организастыг болгаш масса-политиктиг ажылдарны бедик деңнелге тургузар ужурлуг.

К. ЛАПЧАА,
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң кедээ ажыл-агый болгаш аъш-чем үлетпүр килдизиниң эргелекчизи.

Хөй, эки шынарлыг сүт дээш

ФЕРМАГА ДУРЖУЛГА СОЛЧУУШКУНУ

Чартык чылда күрүнеге сүт садарының планын 109 хуу күүсеткен Дөргүнүң сүт-бараан фермазынга мурнакчы дуржулганы өөренип алырының семинарлары бо-ла болгулаар. Элээн каш чыл дургузунда Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ол фермазы мурнакчы дуржулганың төвү болуп келген.

Бо удаада аңаа Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур сүт-бараан фермазының саанчылары чедип келген. Оларның сорулгазы —дөргүнчүлерниң мурнакчы дуржулгазын өөренип алгаш, боттарының ажылдап турары фермага калбаа-биле ажыглаары.

Чүрүмалдыг алаакта турар фермага олар келирге, бир янзы болган. Саанчыларның, кадарчыларның чурттаар бажыңнарын бир аай шуушкак кылдыр туткан. Улуг кажааның мурнуу талазында электрилиг дерилгелер-биле сүт саар серилиг кажаа бар. Оон ырак эвесте саалда үезинде ажыглаар моторлуг дерилге. Чанында кара сүглүг хемчигеш. Ооң ажыы улуг. Кижиге-даа, малга-даа суксуп. Кол-ла чүүл — аңаа сагган сүттү соодур тургузары.

Ында кызыл-булуңну онзагай кылдыр дерээн. Ферманың саанчыларының көргүзүглери. Мурнакчыларның чуруктары. Ферманың шаңналдарын делгээн. Өвүрнүң саанчылары дөргүнчүлерниң бедиткен хүлээлгелерин сонуургадылар. Ол ферма бир инектен-не чылда ийи муң килограмм сүттү саар, 600 тонна сүттү бүдүрер, 530 тонна сүттү күрүнеге дужаар. Сүттүң шынарын 1-ги сорттуу кылдыр дужаарын 70 хуудан кудулатпас. 400 баш инекти тарын боозадыр. Хонукта бызааның немелде деңзизин 600 грамм чедирер. Бо чылын 150 тонна сигенни белеткээр дээш, оон-даа ыңай. Хоочуннар Алдын-кыс Монгуш, Дүктүг Ондар, Куулар Шет, Өшкү-Саар Сат дээш, мурнакчы саанчыларның аттарын бижээш, дужунда көргүзүглерин киирип каан.

Келген саанчыларны чылыг уткуп хүлээп алгаш, ферманы таныштырып, арга-дуржулга солчуруунче кирген. Баштай электрилиг дерилге-биле саарын көргүскен. Аңаа дуржулгалыг саанчылар Алдын-кыс Монгуш, Дүктүг Ондар болгаш оон өске-даа саанчылар киришкен. Өвүржүлер ол ышкаш мал-маганны ажаарын, чемгерерин база фермага оон өске-даа ажылдарны организастаарын билип алганнар. Кежээки саалдага барып киришкеш, аалчылар Дөргүнүң сүткүр инектерин электрилиг дерилге-биле сагганнар. Эртенинде база дуржулга солушкан.

Дөргүннүң сүт-бараан фермазының саанчылары, дыштанылгазын ажыктыг болдурарынче сагыш салып турарлар. Ол ферманың саанчылары, кадарчылары уран чүүлдүң идепкейлиг киржикчилери. Янзы-бүрү күүселделерлиг солун концертиң аалчыларынга бараалгаттылар. Оларның концерт көөр, хуралдаар ногаан театрын аалчылар база магадап көргеннер.

Дөргүнүң фермазында чаштарныңясли-садиги база доктаамал ажылдап турар. Садиктиң бажыңы ферманың чанында. Ферманың күзээр, кыштаар черинде база садиктиң дерилгелиг бажыңы бар.

Чаа-Суур фермазында байдалды экижидип, эде тургузуушкунче киреринче сагыш салып турарын өвүржүлер дуржулга солчулгазынга чугаалааннар. Өвүрде дөрт сүт-бараан фермазы бар. Оларның кайызын-даа механизаставаан болгай, саанчылар инектерни хол-биле сагбышаан. Инектери уксааржыттынмаан, тус чериниң малы. Саар сүт эвээш, хол-биле кылыр зар ажылдар хөй. Планныг даалгалар чавыс. Өвүржүлер ол бүгү бергелерни ажып эртип, чаартылга, эде тургузуушкунну чорудуп турар. Ынчангаш бо айда Өвүрнүң база бир фермазының саанчылары кээп дуржулга солчурлар.

ЧУРУКТАРДА: дуржулга солчулгазының үези. Дөргүнүң саанчыларының өвүржүлерге уран талантызын бараалгадып турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ сөзү, фотолары.

СҮТ КӨВҮДЭЭН

Бай-Тайгада комсомолчу-аныяктарның Эр-Хавак сүт-бараан фермазы — районда мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Ооң ажыл-ишчилери боттарынга алган планныг онаалдаларын ажыр күүседир дээш аразында социалистиг чарышты улам калбарткан.

«Тээли» совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел комитеттери ажыл-агыйның бүгү адырларынга сагылга-чурумну экижидеринче, кижи бүрүзүнүң харысалгазын бедидеринче кичээнгейни күштелдирген. Ол ышкаш партия хуралдарынга удуртукчу ажылдакчыларның отчёттарын дыңнап, хүлээп алган шииттирлерниң күүселдезин, коммунист кижиниң ажылга харысалгазын, үлегер-чижээн чугаалажып, ферма, бригадалар, аңгы-аңгы кижилер ортузунда социалистиг чарыштың чорук турарын анализтеп көрүп турар. Ол чорук чүгле сагылга-чурумну быжыглаарынга эвес, кижилерниң аразында быжыг харылзаалыг, бир демниг ажылдаарынга идигни берип келген.

Эр-Хавак фермазы чыл эгезинде боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш бар арга-курлавырларны ажыглап, кужениишкиниг ажылдап турар. Ук коллектив июнь бирден эгелеп чайлаглап көшкен.

Ферма болгаш чарыш

Аңаа ферманың инек кадарчылары ийи звено кылдыр үстүп алгаш, ийи ээлчег-биле саар инектерни дүне-хүндүс кадарып, одарладып турарындан сүт саалдазының көргүзүү бедээн. Фермада саар 360 инекти 22 саанчы саап турар. Коллективтиң мурнакчыларының саны өскен. Кадарчылар Дүүн-оол Иргит, Байынды Иргит, электри-биле саап турар саанчылар Ыра Мандыт, Бады Сагды, Любовь Норбу, хол-биле саар Севилбаа Салчак, Чечек Иргит, Саяна Кужугет болгаш чарыштың өске-даа тиилекчилери бар.

Сүт-бараан фермазы 7 айларда 345 тонна сүт бүдүрер планын 477 тонна кылдыр бүдүрүп, күрүнеге 301 тоннаны садар тургаш, 312 тоннаны саткан. Ферманың чедиишкини дүнеки саалдадан база хамааржып турар. Коллективте 25 коммунист, 18 комсомолчу—кол күш. Ылаңгыя аныяктарның ажылдаар, чурттаарынга таарымчалыг байдалды ында тургускан. Ооң-биле кады фермада спорт шөлдерин дериң кылган. Киномеханик Орус-оол Сарыг-Хуурак спорт ажылын экижиткен. Ферманың спортчулары районга болуп эрткилээн хоккей, волейбол болгаш спорттуң өске-даа хевирлериниң маргылдааларынга киришкеш, шаңналдыг черлерни алгылаан.

Фермада аныяк саанчылар чылдың-на немежип, хоочун саанчыларның арга-дуржулгазын өөренип, оларның арга-сүмезин айтырып, боттарынга шиңгээдип ап турары чаңчыл апарган. Аныяк саанчылардан онаашкан ажылынга бердингеш, хөй-ниити ажылдарынга идепкейлиг киржип турарлар хөй. Калдар Иргит, Саяна Кужугет, Лидия Белек, Любовь Саая олар аваларының төлептиг салгакчылары болуп турар. Комсомол организациязының секретары Лидия Белектиң организакчы болгаш культура-массалыг, спортчу ажылдары бедик деңнелде тургустунган.

Сүт-бараан фермазында сагдынган сүттүң шынарын хынаар бөдүүн хевириниң лабораториязын тургускан. Сүттү аныяк специалист Дмитрий Чамыяң хынап, шынарын тодарадып турар. Ук коллективтиң ажыл-ишчилери бо чылын 100 тонна сиген, 200 тонна көк-сула белеткээр планныг. Амгы үеде 20 кижи хол кадыры-биле сигенни кезип, 30 кижи удур кургадып, бөлүп, хөпээннеп, шалыпкын ажылдап турар.

Коллектив бо чылын 605 тонна сүттү бүдүрер, ооң 506 тонназын күрүнеге садар. Чыл планын декабрь 25-те бүрүн күүседир сорулганы салгаш, ферманың ажыл-ишчилери улам хөй-аът кирген, бедик кедурлүүшкүннүг ажылдап турарлар.

И. СЕДИП-ООЛ.

ЧААРТЫЛГАЛАР УЛАМЧЫЛААР УЖУРЛУГ

Бистиң республиканың чамдык ажыл-агыйларында улуг эвес күчүлүг туүйбу заводтары ажылдап, кедээ тудугларның эң чедишпес тудуг материалы — туүйбу-биле хандырарынга үлүг-хуузун киирип турарлар. Бо чылдан эгелеп, ол заводтарны совхозтардан «Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжыышкынның эргелинче шилчидер ажылды чорудуп турары кедээ тудугларның тус черниң тудуг материалдары-биле хандырарын улам чүгулалап көрген чүүл болур.

Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Бай-Хаакта туүйбу заводунуң ажылы бо чылын элээн шуудап кел чыдар. Эрткен чылын 500 муң туүйбу бүдүрген завод бо чылдың август эгелиинге чедир 670 муң туүйбуну хептеп, өрттеткен. Ынчалза-даа план күүселдези болдунмас чыгыы, чүге дээрге, планга чедир ам-даа 300 муң ажыг туүйбуну бүдүрери негеттинер, а завод чүгле сентябрь айның чартыынга чедир ажылдап шыдаар аргалыг. Бир эвес күзүн чылыг хүннер турар болза, бисте элээн дөмек болур ийик деп, завод директору В. Зуевтиң чугаазынга ынаныр барымдаа чок. Агаар-бойдусту кым-даа баш билбес болгай.

Бо заводта тургустунуп келген ажыл байдалдарын сайгарып көөрү өске-даа ындыг заводтарга өөредиглиг боор болгу дег. Бир дугаарында заводтуң төлевилелинде четпестер турганын айтыры чугула. Төлевилел ёзугаар күчүзү чылда 3 миллион туүйбу деп айыткан. Ынчалза-даа ылап-ла ол хире туүйбу бүдүрүптер аргалар каш чыл бурунгаар, чаа ажыглалга кирген үезинде, заводка турган бе ынчаш? Туүйбу хептээр престиң күчүзү шынап-ла ол хире бар. Чиг туүйбу кургадыр серилер чүгле 300 муң туүйбу сыңырар, тар турган. Оон ыңай өрттедир суугуларның күчүзү база чедишпес болган. Бир суугуга чаңгыс угда 50 муң туүйбуну өрттедип болур. Дараазында өрттедиишкинни төлевилелде көрдүнгенин дег 12 эвес, а 20 хире хонук эрткенде кылып болурун заводтуң ажыл практиказы көргүскен.

Төлевилелдиң шынары чавыс болганын заводтуң баштайгы базымнары көргүскен: 1982 чылда ажыглалче киирген деп санаттынып турар-даа бол, элээн хөй — 200 муң туүйбу хемчээлдиг продукцияны чүгле 1984 чылда алган. Заводтуң ажылдакчылары тургускан дериг-херекселдерни эдиктирер, эде кылыр, технологтуг чорудулганы чогумчудар талазы-биле хөй ажылдарны чорудар ужурга таваржыышканнар. Үрмектекчилерни, хоюдукчуларны болгаш хептээр прессти эде тургузар ажылдарны кылган. Маңаа заводтуң механиги Владимир Иванович Маадыр-оолдуң технологияны шуудадыр дээш чаартыкчы саналдарны киирип, чогаадыкчы чүткүлдүг ажылдааның демдеглээр апаар. Аңаа өске-даа ажылчыннар дузалажып, шын эвес төлевилээшкинниң болгаш дериг-херекселдерниң багай монтажының уржуктарын чайладып шыдааннар. Пресске хептээн чиг туүйбуну кургадыр сарайларже сөөртүр-биле төлевилелде көрдүнген вагонеткаларның орнунга транспортерларны тургускан болгаш бо ажылды механизастап, кижилерни хостаан.

Эрткен чылын туүйбу бүдүрүлгезин көвүдедир сорулга-биле кургадыр серилерниң чаартылгазын кылып, оларның бирээзинге-ле 50 муңнуң орнунга 100 муң туүйбу кире бээр кылдыр алгыткан.

Ынчалза-даа чылда 3 миллион хире суг хөй туүйбу бүдүрер дизе, ам-даа кылыр ажылдарның хемчээли улуг. Кургадыр серилерниң девискээрин ам-даа ийи-үш катап улгаттырары, өрттедир суугуларның септелгезин чорудуп, чаа суугуларны тудары негеттинип турар.

Туүйбунуң шынары чүгээр, ону экижидер дизе, технологияны сайзыраңгайжыдары чугула. Заводта хол-биле кылыр ажылдарның деңнели ам-даа бедик. Ону эвээжедири-биле чаартылга ажылдарын чорудар апаар. Бир чижек. Өрттедир суугуларже туүйбуну салырын болгаш оон үндүр чүдүрерин чүдүрүкчүлер хол-биле кылып турар. Бо ажылды механизастап, транспортёр дузазы-биле кылырының аргазы бар. Чүгле суугуларны чазып, чавызады тудары негеттинер. Моон мурнунда чаартылга ажылдарын заводтуң ажылдакчылары боттарының күжү-биле, артык чарыгдалдар үндүрбейн чорудуп турган болза, үстүнде айыткан ажылдарны кылырынга элээн акша-хереңги херек. Ам дээрезинде Бай-Хаактың туүйбу заводунга аңаа дузалапкы дег ээ чок. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз заводту «Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжыышкынга бо сезон төнерге хүлээдип бээр. Ынчан каттыжыышкын заводка бүдүрүлге күчүзүн долу шиңгээдип алыр талазы-биле дуза көргүзер болза, районнуң девискээринге тудуг ажылдары чорударынга таарымчалыг байдалдар тургустунар.

Ажыл сезоннут болган ужурундан чылдың-на ажылдап эгелээр үеде кижилер чедишпес болур. Чайгы үеде маңаа чээрби ажыг кижини немей чыып турар. Доктаамал ажылчыннарның саны 25 хире кижи. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер сорулга-биле ажылды организастаарының дещшилгелиг аргаларын шиңгээдип алыры планнаттынган турган. Ону херек кырында боттандырарының тодаргай базымы кылдынган-даа ынчаш.

Туүйбуну хептеп, кургадып болгаш өрттедип турар технологтуг шугумда Юрий Сычының бригадазын ийи ай бурунгаар чаңгыс аай наряд ёзугаар ажылче шилчиткен. Ооң түңнелдери эки.

— Бригада кежигүннериниң күш-ажылчы сагылга-чуруму, бот-боттарынга дузалажып, бот-боттарын солчуп ажылдаары экижээн. Алыр акшавыс-даа көвүдээн — деп, Ю. Сыч чугаалаан.

Бир эвес эрткен чылын хүнде 7—8 муң туүйбуну бүдүрүп турган болза, бо чылын ол көргүзүг 14—15 муң чедип турар. Прогулдар ам барык чок. Кочегар Топчаа Оюн, туүйбу хептекчилери Иван Оюн, Николай Борисов, Владимир Боровинский, слесарь-эдиктиринкчи Виктор Рудиш оларның ажылдап турары эки. 16 кижи составтыг бо бригаданың ажылын дуржулгалыг ажылчын Юрий Михайлович Сыч билдилиг удуртуп келген.

Бай-Хаактың туүйбу заводунуң ажылында чамдык эки талаже өскерилгелер тыптып келгенин демдеглеп болур-дур. Ынчалза-даа орта оожургаарының барымдаазы чок. Келир сезонга белеткелди амдыгааштан эгелеп чорудуп, чаартылгаларны уламчылаары чугула. Бо ажыл-херекке заводтуң чаа ээзи — «Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжыышкын дузалаар хүлээлгелиг.

Н. КУУЛАР.

АРТЫНЧЫЛАРНЫ АЖЫГЛАВЫШААН

Чадаанада районнуң үлетпүр комбинадының өг кылыр цехиниң коллективи он ийиги беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш бүгү-улусчу социалистиг чарышты калбартыр дугайында Совет Эвилелиниң ажылчы чонунга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыын чүүлдүгзүнүп деткээн. Ынчангаш бөгүн чарыштың кол сорулгалары — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, продукцияның шынарын экижидери, курлавырларны камнаары болур дээрзин бистер эки билип турар бис. Бистиң цехте ажылдап турар дериг-херекселдерни, станоктарны улам долу ажылдадыр, күш-ажылды организастаарын болгаш аңаа илиг бөөрүн экижидер, сагылга-чурумну болгаш негелделиг чорукту бедидер дээш чыл эгезинден эгелеп кызымак ажылдап келдивис.

Чарыштың дещшилгелиг аргаларын долузу-биле ажыглаар дээш хемчеглерни ап чорутканывыстың түңнелинде бо чылдың эрткен чеди айларының планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырдывыс. Чыл эгезинден бээр 69 өгнү кылгаш, Таңды, Тес-Хем, Эрзин, Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Сүт-Хөл, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйларынга садып сайгардывыс. Эрткен чылын бүдүн чыл иштинде 63-ле өгнү кылган. Бо чылдың чеди айларында 69 өгнү канчап кылыпканыл деп айтырыг тургустунуп кээр чадавас. Аңаа мынчаар харыылап болур. Бирээдө, өг кылыр цехтиң коллектив кежигүннериниң даандырган ажыл-херек дээш харысалгазының бедээнинде. Күш-ажылды организастаарын экижиткенивисте. Ийиде, кижи бүрүзү эде тургустунуп, бүдүрген үүлениң шынары дээш харысалганы күштелдиргенинде, ажыл шагын халаска эрттирбейн, ону чеп ажыглап, сагылга-чурумну быжыктырганында.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче кичээнгейни күштелдирген бис. Хүнде кижи бүрүзү бир хананы кылып доозар планныг. Бистиң мурнакчы ишчилеривис бүдүн чартык хананы кылып турар апарган. Ооң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн.

Бистиң кылып турар өглеривисти садып алыр дээн чагыглар республиканың кайы-даа районнарындан кээп турар. Бо чылын ындыг чагыгларның саны көвүдээн. Ол чүнү херечилеп турарыл дээрге, өглерге херегцел улгатканы, кылып турар өглеривистиң шынары экижээнин бадыткап турары ол деп санап турар бис. Эрткен чылдарда кылып каан өглеривис сайгартынмайн, складка дыка үр чыдар чүве. Ынчангаш ону садып сайгарар планывыс база күүсеттинмейн турду. Бо эрткен чеди айларны алгаш көөрге, херегцел дыка өскен-дир. Кылган өглеривисти удур-ла садып алгаш баар-дыр.

Өг хаанызын кылыр ыяшты (шарланы) Улуг-Хем районунуң Ак-Туруг тайгазындан белеткеп ап турар бис. Өг ыяжы чазаар ыяшты четчир кылдыр белеткеп алгаш, ам чазанып кириптер улус-ла болгай бис. Өг ыяжын кезип белеткээринге цехтиң ишчилери шуптузу киржип турар. Өгнүң ханаларын, ыналарын, эжиктерин белеткээрде будук чок ыяшты шилип аар.

Өг кылыр цехивисте он ажыг кижи ажылдап турар. Кижи бүрүзү кандыг-даа ажылды кылып билир мергежилдиг. Ынчангаш кайы-бирээзин солуптар арга база бар. Чижээ, өгнүң ханазын кектеп, кидизин даарап, пидорамага ыяшты дилдирип билир мергежилдиг кижилер бисте ажылдап турар. Янзы-бүрү ажылды кылып билир кижилер турда, үүле бүдүнгүр боор-дур. Ынчангаш ажылдың бүдүрүкчүлүү моон ачызында бедик боор турар деп санап турар бис.

Чазап турар өглеривистиң шынарынче кол кичээнгейни салып турар бис. Моон мурнунда өг ханаларының белдирлерин шөпту кадаглар-биле быжыглап турду. Ам ханалар белдирлерин хөм-биле кектеп турар апарган бис.

Камналгалыг болгаш хумагалыг болур чорукче кичээнгейни угландырган бис. Өг ханазы кылып турар ыяштарывыстан, кидистерден артынчы черле үнүп кээр. Ону аңаа октаптар дээрге, хараадан чыг. Бо артынчылардан бирээзин кылып, ажыглаза чүл деп айтырыгны аравыста чугаалажып көрген бис. Чамдык кижилер ыяш артынчызындан посылка чорудар хааржактан, өг кидизиниң артынчызындан машина каподу дуглаар херекселден кылза кандыг деп санал үндүрген. Ол чөптүг санал болган. Ынчангаш хана кылган ыяштың, өг кидизиниң артынчыларын октавайн, посылка хааржаан, машина каподу дуглаар херекселди кылып турар апарган бис. Ол орулганы берип турар.

Планныг онаалдаларны күүседир болгаш ажыр күүседир дээш кызымак ажылдап турар мурнакчылар бисте бар. Юрий Куулар, Маадыр-оол Монгуш, Елена Монгуш, комсомолчулар Ямыр Самбуу, Дмитрий Монгуш, Нелли Монгуш чарыштың мурнуку олуруунда чорун турар.

В. САТ,
өг кылыр цехтиң бригадири.

«Шынга» харыы

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНЫП ТУРАР

«Эки» демдекке дужааган-даа болза...» деп шүгүмчүлелдиг материал «Шын» солунунуң 135 (13135) дугаарында бо чылдың июнь он үште үнген. Ында бижип турары болза, «Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжыышкынның Таңдыда ажыл-агыйлар аразының көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның тудугжулары Сосновское суурдан аңгыда Хову-Аксыда, Межегейде, Владимировкада ажылдап турар. Оларны ажылдаар черинге чедирер транспорт херек. Кырын үгектеп каан чүък сөөртүр чаңгыс-ла машина-биле тудугжуларны ол-бо объектиже чедирип турар. Тудугжулар чедирер автобус чок боор турарындан чаңгыс машина оларны сөөртүп күш четпейн турар.

Сес шактан эгелеп тудуг объектилерин тудуп кириптер ужурлуг тудугжулар он шакка чедир хөлге манап, аңаа орар байдалга таваржып, үнелиг үе-шакты чидирип турар. Шеверлел ажылдарын кылыр биче механизация чок. Малярлар хол-биле будувушаан. Аар эвес чүүлдерни көдүрүптер хире механизмнер чок. Чазаныр цехти станоктар-биле дерирри чугула. Тудуг объектилеринге кээп турар соңга, эжик блоктары, чыып эптээр демир-бетон кылыглар дээн чижектиг тудуг материалдарының шынары багай. Шала кылыр манзалар өл.

Солунга үнген шүгүмчүлелдиг материалга харыыны бээри-биле чагаа-бижикти «Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжыышкынынче чоруткан. Каттыжыышкынның кол инженери В. Ф. Потокинниң биске харыылааны болза: «Шүгүмчүлел хыналда үезинде бадыткаттынган. Тудуг объектилеринче ажылчыннарны сөөртүп чедирериниң, шеверлел кылыр ажылдарны механизастаарының база демир-бетон материалдарының болгаш өске-даа тудуг кылыгларының шынарын экижидериниң хемчеглерин ап турар. Ажылчыннарны ажылдаар черинге чедирер база бир автомашинаны дериш кылган. 1987 чылдың бирги кварталында КМК-га бир автобусту быжыглаар.

Каттыжыышкынның бүдүрүлге эргелелинде бар болуп турар будук бүдүур бедик базымышкынның агрегадын болгаш шеверлел ажылын чорудар механизмни, бир тонна чедир чүък көдүрер күштүг МЭМЗ краныны база ТП-16-ны бүдүрүлгеге ажыглаары-биле КМК-ның начальниги А. П. Желтоногов чагыг киирип ап болур. Эжик блоктарының болгаш дилиг материалдарының шынарын экижидери-биле аэродинамика-биле хөделир материалдар кургадыр ийи камераны Тураның ыяш ажыл-агый пунктузунда тургускан, оларны ам-даа немей тургузар. Демир-бетон кылыглар заводунуң бедик бүдүрүкчүлүг көтёлу ажыглалга августуң төнчүзүнде кирер. Продукцияның шынарын экижидериниң өске-даа хемчеглерни алыр».

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ-БИЛЕ

СЭКП-ниң Программазында болгаш СЭКП ТК-ның Политиктиг илеткелинде партияның политиказын амыдыралга боттандырарының, совет кижилерниң Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарынга харысалгалыг чорууну, инициативазын бедидерниң херээнге хөй-нийти организацияларының чугула ужур-дузазын айтып турар. СЭКП-ниң XXVII съездизиниң салган сорулгаларын чедип алырының херээнге улуг үлүүн киирер ужурлуг хөй-нийти организацияларының бирээзи — Шеригге, ужар чүүлге, флотка дуза чедирериниң эки тура ниитилели.

ДОСААФ-ты социализмниң политиктиг системазының социал звенозу кылдыр көрүп, аңаа чурттуң камгаланыр күчүзүн быжыглаар болгаш ажылчы чонну социалистиг Ада-чуртту камгалаарының херээнге белеткээриниң чугула үлүг-хуузун онааштырып турар. Камгалал ниитилели ол улуг ужур-дузалыг херекти күүсетпишаан, партияның дайынчы политиказын боттандырарынга салыышкынын киирип, Төрээн чурттуң камгалакчыларын быжыг тура-соруктуг чорукка, совет патриотизмге, социалистиг интернационализмге кижизидип турар.

Республиканың ДОСААФ организациязы, ооң чер-черде комитеттери ол сорулганы чедип алыры-биле Коммунистиг партияның, совет чоннуң, ооң Чепсектиг Күштериниң революстуг, күш-ажылчы, дайынчы болгаш маадырлыг чаңчылдарын калбаа-биле ажыглап, районнар аайы-биле база республика хемчээлдиг-даа походтар, слёттар, ужуражылгалар, конкурстарны эрттирип, спорттуң техниктиг болгаш шериг-дузалал хевирлеринге маргылдааларны чорудуп, аңаа хөй санныг ажылчыннар киржип, шериг патриотчу бөлүңнер, клубтар, бөлгүмнер, музейлер, ленинчи өрээлдер ажыдап турар.

Ажылчы чоннуң шериг патриотчу, интернационалчы кижизидилгезин СЭКП-ниң XXVII съездизиниң негелдезинге дүүштүр тургузары чер-черге кижилер-биле тодаргай ажылды чорударындан хамааржыр. Ындыг болганда, чер-черде ДОСААФ комитеттери, ооң эге организациялары кижилерниң харназын, билиг-мергежилин, сонуургалын барымдаалап, тускайлаң ажылды чорудар ужурлуг. ДОСААФ ниитилелин демчиштир кижилер-биле тускайлаң ажылды чорударының кол сорулгазы — ниитилел кежигүннериниң социал идепкейин көдүрүп, Төрээн чуртун камгалаарынга кезээде белен болурунга кижизидери.

Эрткен чылдың болгаш бо чылдың алды айларының түңнели ниитилелдиң ажылында чамдык эки чүүлдер барын херечилеп турар. Бай-Тайга, Улуг-Хем, Эрзин, Өвүр районнарының болгаш Кызыл хоорайның ДОСААФ комитеттери камгалал-массалыг ажылдарның планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Амгы үеде шериг албаны эртер назылыг болдарның үштүң бири-ле ДОСААФ ниитилелиниң школазынга азы клубтарынга тускай өөредилгени эрткеш, кандыг-бир техниктиг мергежилди шиңгээдип алган болуп турар. ДОСААФ ниитилелиниң дыка хөй кежигүннери шериг хүлээлгезин өскелерге үлегерлиг эрттирип, Төрээн чурттуң бедик шаңналдарынга төлептиг болуп турар. Оларга А. А. Горшков, И. А. Ооржак, Л. Д. Маады болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Республиканың камгалал ниитилели үлетпүрнүң, кодээ ажыл-агыйының база улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының кадрларын белеткээринге база үлүүн киирип турар. Эрткен беш чылда ДОСААФ ниитилели массалыг техниктиг мергежилдиң 10 муң ажыг тускай эртемниглерни белеткээн. Ниитилелдиң кежигүннериниң спорттуң техниктиг болгаш шериг-дузалал хевирлеринге киржилгези элээн калбарган, шыңары экижип турар. Бо чылдың эгезинде Кызылдың автоорук техникумунуң бүдүрүлге өөредилгезиниң мастери Юрий Гаврилов Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бирги чери дээш мотокросс маргылдаазынга киришкеш, шаңналдыг черни ээлээн. Ол ам спорттуң шериг-техниктиг хевиринге ССРЭ-ниң Улустарының IX спартакиадазынга республиканың адын камгалаар.

Республиканың камгалал ниитилелиниң мурнунда туруп турар сорулга улуг болгаш хөй талалыг. Ону амыдыралга чедиишкинниг шиитпирлээри чер-черде ДОСААФ ажылдакчыларының шудургу болгаш бедик тура-соруктуг, чогаадыкчы ажылындан хамааржыр. Эреңгейлээр, карак чаар чоруктан уштунуп, кижилер-биле тодаргай ажылды чорудуп тургаш, ажылчы чон, эң ылангыя аныяктарның ортузунга шериг-патриотчу, интернационалчы кижизидилгени күштелдирип, чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарының херээнге кезээде белен болурун чедип алыры бистиң негеттинер.

Н. КОРОТАЕВ.
Тыва АССР-ниң ДОСААФ, обкомунуң даргазы.

ХАНДЫР ТАЙЫЛБЫРЛААР

От-биле, отка дүрген кывыычал чүүлдер-биле уругларның ойнаары — өрт айыылынга чедирип болур. Улуг кижилерниң чөпшээрели чокка уругларның бажыңдан от үндүрүп алгаш, ооң айыылын бодавайн-даа, сарайга, подвалга ооң-биле ойнай бээрин эскерип болур. Кызыл хоорайга болган өрттерниң даңзызын тургузуп турар демдеглел дептерин көөрге, назы четпээннерниң буруузу-биле болган өрттерниң саны шоолуг-ла кызырылбайн турар. Бо чылдың апрельден июльга чедир Кызыл хоорайга уругларның буруузу-биле өрт он беш катап болганы демдеглеттинген. Ооң чамдыызы бо: үлетпүр барааннар садыының № 15 магазининиң чанында сарай уругларның буруузу-биле өрттенген. Садовая кудумчуда 30 дугаарлыг бажыңның бир квартиразының дээвириниң шывыы өрттенген. Өгнүң хереэжен ээзиниң эскерип каапканындан улуг айыыл баш удур чайлаттынган. Улуг-хүн кежээзинде ада-иезиниң бажыңга чогун ажыглап, назы четпээн уруг бажыңның серизинге от-биле ойнап, саваң өрттедип турган. Шык хирээнди хондур бүлүрерип хып чыткан. Чаяан бооп, айыыл чайлаан. Эскертинмейн барган болза, дөрт квартиралыг бажың өрттенип болур турган.

Молодежная кудумчузунда туттунуп турар он ийи квартиралыг бажыңга өрт болган. Ооң когаралы — 40,3 муң рубль болган. Автотехникум чанында боодалга черинге болган өрттүң когаралы 2519 рубль кылдыр санаттынган. Чүгле моон безин алгаш көөрге, өрттүң когаралы кайы хире улуг болур-дур.

Үшкү классчы Алешаның буруузу-биле Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузунда бажыңның херими өрттенген болгаш өрт сарайже шилчээн. Буруулуг назы четпээннерниң ада-иезин административтиг харысалгага онааган.

А. ТУЛИГЛОВИЧ,
өрт хайгааралының инспектору.

ДҮРҮМНЕРНИ САГЫЫР

Ниитиниң малынга чем белеткелиниң үези чоруп турар. Сиген кезилдези — чымыштыг ажылдарның бирээзи. Ында ажылдап турар кижилер даразында бөдүүн дүрүмнерни билген турары күзенчиг. Сигенни машина оруунуң кыдыынга 30 метрден чоок эвес черге сараатаары дүрүмге көрдүнген. Сарааттарның аразының ыраа алды метрден чоок эвес турар. Ону электри шугумундан 15 метр ырак тургузар. Шимчеп турар машина-техниканы сарааттан үш метрден чоок тургузуп болбас. Чүге дизе, курган сигенни дамчаан газ чамдык таварылгаларда өртке чедирип болур. Ооң ангыда, сарааттыг чуртталга бажыңнарындан 20—30 метр ырак тургузары көрдүнген. Ынчап уругларны сараат чоогунга ойнадыры хоруглуг. Ада-иелер ону кичээнгейге алыр болза эки.

Сиген далганын чурум ёзугаар шыгжап, өрттен камгалаар. Ону тудуп турар складтарга агаар үндүрер тускай хоолайлар кылып тургузары албан. Чүге дизе, сиген далганы изээш, өрттени берип болур. Бо бөдүүн дүрүмнерни сагыыры — өрт болдурбазының хемчеглери болур болгаш баш удур магадылалдыр.

База бир айтырыг. Чай — магалыг-ла үе. Өскен-төрээн чериниң өңгүр каазын магадап, аян-чорук кылырының магалыг-ла үези. Шынап-ла сагыш-сеткил серген, чүрек чайгаар ырлай бээр. Ынчангаш бисти долгандыр турар бойдусту өрттен камгалаар ужурлуг бис. Каттап азы тооруктап чорааш, арга иштинге от-биле оваарымчалыг болуру чугула. Хажыдыышкын болур болза, арга-арыгның байлаанга, аң-меңнинге айыылдыг таварыштырып болур.

Ө. ЧИНМИТ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ЧУГУЛА УЖУР-ДУЗАЛЫГ БОЛУУШКУН

ПРАГА. «Бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыынга». Шак ындыг эгениң адаанга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң совет телевидение дамчыштыр кылган Медегелин ЧКП-ниң ТК-зының органы «Руде право» тайылбырлап бижип турар. ССРЭ-ниң чаа инициативазы дыка улуг ужур-дузалыг болуушкун болуп турар деп, ол солун айыткан. Кижи төрелгетенниң кырында диргелип келген айыылды чайладырының чаа аргазын ол берип турар. Тайбыңны камгалаары, ядролуг дайынның айыылын чайладыры ооң даштыкы политиказының кол сорулгазы болуп турар деп, чүвени Совет Эвилели база катап бадыткаан деп, ол тайылбырда чугаалап турар.

Чаа чугула тайбың инициативазы бистиң планетавыста тайбыңга ынак бүгү организацияларга болгаш шимчээшкиннерге дыка улуг мобилизакчы күштү болдуруп турар. Ядролуг шенелделерге чаңгыс талалыг мораторийниң хуусаазын узадыр дугайында Совет Эвилелиниң шиитпирин чехословак улус бүрүнү-биле деткип болгаш байыр чедирип тур. Ядролуг дайынның одунга узуткаар дээр кыжаныг турбас дээрзин ол шиитпирниң тайбыңче кылган база бир чугула базымындан көрүп тур бис деп, «Руде право» түңнелинде айыткан.

НЬЮ-ЙОРК. «Ядролуг чазылдырыышкыннарга мораторийниң хуусаазын Совет Эвилелиниң чаңгыс талалыг узатканы — ол дээрге бүгү американнарга, ядролуг боо-чепсекти эңдере бүдүрериин соксадырын күзеп турар кижи бүрүзүнге сорук киирикчи чаа медээ-дир» деп, Лас-Вегаска (Невада штат) «Американ пис тест» деп хөй-нийти организациязының национал координатору Джесси Коке медеглээн. «Ядролуг боо-чепсекти шенээрин долу болгаш бүгү-ниити хоруурру дээш АКШ-та болгаш өске-даа чурттарда шимчээшкинни күштелдирер арганы совет удуртулганың ол кончуг чугула базымы чугаа-даа чок бээр» деп, ол айыткан. Совет инициативаны деткиириниче Рейганның администрациязын албадаптары ам чугула болуп турар деп, хөй-нийти ажылдакчызы демдеглээн, ынчангаш бистер «Американ пис тест» организацияның Невада штатта ядролуг полигонче кирер чериниң аксынга эрттирер деп турар удурланыышкын чыскаалдарын идепкейжидерин планнап турар бис. Администрация сентябрь айның эгезинде «Галвестоун» дээр чажыт аттыг ээлчеглиг ядролуг чазылдырыышкынны чорудар деп турар. Ынчан полигонуң хаалгаларының чанынга база катап чеде бээр бис. Бистиң планетавыска тайбыңны хандырарының дугайында чугаа чоруп турда, кандыг-даа тудуп хоругдаашкыннардан кортпас бис».

(СЭТА).

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

ШЕРИГ ӨӨРЕДИЛГЕЛЕРИ ЧОРУП ТУРАР

САН-ФРАНЦИСКО. Калифорнияның төп районнарында ийи неделя хуусаалыг «Кельтик кросс-IV» деп чажыт аттыг шериг өөредилгелери чоруп турар. Курлавырда турар болгаш национал гвардияның кезектерин катай алырга, ында 22 муң хире америк шериг албанныглар киржип турар. Пентагоннуң телээлекчизиниң чугаазы-биле алырга, өөредилгениң сорулгазы — агаардан халдаар десантыны дүжүрүп турар үеде бот-боттарынга дуза чедирериниң арга-методтарын ажылдап чорудары болур. АКШ-тың армиязының аңгы-аңгы кезектериниң шерииниң 35 муң солдаттары болгаш офицерлери киришкен «Гэлэнт игл-86» деп чажыт аттыг улуг хемчээлдиг шериг өөредилгези чүгле доозулган соон дарый бо шериг өөредилгелерин эрттирип турар.

ВЕРТОЛЕТ ДҮЖҮР АТТЫРГАН

ГАВАНА. Чурттуң найысылалы Сан-Сальвадордан 200-ле хире километр черге Морасан департаментиниң партизаннары зенитиг боо-биле Сальвадорнуң шериг-агаар күштериниң дайынчы вертолёдун дүжүр аткан. Аңаа чораан дөрт шериг албанныглар өлген. Тура-халыкчыларның «Венсеремос» дээр радиостанциязының дыңнадыында айтып турары болза, Фарабундо Марти аттыг национал хосталга фронтузунуң отрядтарының контрольдап турары Морасан департаментиниң кырын дургаар ол вертолёт хайгыылчы ужудуушкунну кылган болуп турар. Дуартениң ёзу-чурумунуң өлүрүкчү кезектери тура-халыкчыларга удур аңаа ээлчеглиг операцияны чорудар дээн оралдажыышкыны чедимче чок болган.

ХУУ КАПИТАЛЧЕ ШИЛЧИТКЕН

ТОКИО. Келир чылдың октябрьга чедир «Джапан эйрлайнз» дээр национал япон ужар чүүл компаниязы кижилериниң хууда өнчүзүнче шилчий бээр. Ол дугайын ол күрүне компаниязының директорлар чөвүлелиниң даргазы Дзюндзи Ито дыңнаткан. Либерал-демократтыг партияның чазаа күрүне секторун хуу кижилерниң холунче шилчидип бээриниң угланыышкынынче кирген. Моон мурнунда күрүне секторунуң улуг компаниязы турган Японияның телеграф-телефон корпорациязын хуу капиталга дамчыдып берген. Күрүнениң демир-оруун хуу кижилерге садып чорудуптарының дугайында айтырыг ам херек кырында шиитпирлеттине берген. Күрүне секторун эвээжедир дээн угланыышкын-биле чергелештир япон консерваторлар профэвилелдериниң санын кызырарын, оларның салдарын эвээжедирин чедип ап турарлар.

(СЭТА).

ПАКИСТАННЫҢ ЧИМЗЕНИИШКИНИ

ДЕЛИ. СЭТА-ның корреспондентизи Борис Зайцевтиң дамчытканы болза: делегей реакциязының күштериниң айтыышкыны-биле хөделбишаан, тускай догуннаан Индияга удур бодунуң чимзениишкиннерин Пакистан идепкейжиде берген. «Хиндустан таймс» солунунуң дыңнадып турары-биле алырга, республиканың соңгу-барыын районнарында байдалды баксырадыр талазы-биле делгеренгей планны Пакистанның тускай албан черлери ажылдап кылган болгаш барын чүкте хоргадап турар экстремистчи бөлүктер-биле кады боттандырып чоруда берген. Ол планнар ёзугаар чоокку үеде Индияның девискээринче Пакистанның девискээринде лагерьлерге тускай белеткелди өөренип эрткен террористерниң бөлүүн чорудар. Олар Пенджаб штатта хөделип турар чарылдырыкчыларның дээрбечи бөлүктериниң хөделиишкинин баштаар.

Айыыл чок чоруктуң индий күштериниң сан-медээлери-биле алырга, Индияның Джамму болгаш Кашмир штадынче шпионнарны болгаш диверсантыларны чажыды-биле чорудары элээн көвүдээн. Чүгле сөөлгү үеде Раджаури округка разведка медээлерин чыып чоруп турган пакистан үш агентини тудуп хорутдаан. Индиядан Пакистанның эжелеп алганы Джамму болгаш Кашмир дээр индий штатты Индиядан аңгылап турар контроль шугумунга байдалды дүшкүүрлендирип, Ури болгаш Хаджипур районнарда бодунуң шериин мөөңнээрин үргүлчүлээн. Ол районда стратегтиг автооруктарны, шериг объектилерин тудуп турарының дугайын база дыңнадып турар.

Пакистанның талазындан үзүктел чок бооп турар чөңгээлээшкиннерни тайылбырлап, республиканың иштики херектеринге холгаарлап киржир сорулга-биле чурттуң соңгу-барыын чүгүнге доктаамал эвес чорук байдалын тургузарынче угланган хөделиишкиннерни хынамчалыг планнап кылганын болгаш органзастап чорудуп турарының дугайында чугаа бооп турар деп, индий парлалга айтып турар.

ЧАЗАККА УДУР ХӨДЕЛИИШКИННЕР

ЛОНДОН. Рейтер агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, чазакка удур күчүлүг хөделиишкиннер Пакистанда үргүлчүлевишаан. Демократияны катап тургузары дээш шимчээшкин Зия-уль-Хактың ёзу-чурумун халаарын, бүгү политхоругдаттырганнарны хостаарын, улуска чөптүг болгаш демократтыг хосталгаларны тыптырын, чөптүг болгаш демократтыг үндезинге парламент соңгулдаларын чорударын негээн калбак кампанияны бүгү чуртта чорудуп турар. Ындыг хөделиишкиннер Пакистанның дөртен ажыг хоорайларында болгаш чурттакчылыг суурларында бооп турар.

Информация агентилелдериниң дыңнадып турары-биле алырга, чазакка удур эң-не улуг хемчээлдиг хөделиишкиннер оппозицияның чаңчыл болган тепкииш пунктузу болур Синд провинциязында бооп турар. Чыскаалганнарга удур полиция моң ыштарны, карак чажы төгүлдүрер газты болгаш боо-чепсекти ажыглаан. Воскресеньеде кежээ када полиция Карачиге болган чыскаалдың киржикчилеринче боолаан, ооң түңнелинде ийи кижи өлүрткен, он-он кижи балыглаткан. Сөөлгү үеде чазактың террорунга он ажыг кижи таварышкан. Чүс-чүс пакистаннар балыглаткан болгаш туттуруп хоругдаттырган.

(СЭТА).

ДЕЛЕГАЦИЯНЫҢ ЧОРУП ТУРАРЫ

МАДРАС. (Штат Тамилнад). СЭТА-ның корреспондентизи Леонид Котовтуң дамчытканы болза: ССРЭ биле Индияның аразында тайбыңның, найыралдың болгаш кады ажылдажылганың дугайында Керээниң 15 чыл оюнга болгаш республиканың хамаарышпас чоруунуң 39 чылынга тураскааткан индий-совет найыралдың айы Индияда үргүлчүлеп чоруп турар. Чурттуң янзы-бүрү хоорайларында митингилер, хуралдар, делгелгелер, совет улус-биле ужуражыышкыннар бооп турар. Тамилнад дээр мурнуу-индий штатта индий-совет найыралдың байырлалын калбаа-биле демдеглеп турар болгаш ооң чурттакчылары ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының оралакчызы С. Б. Татлиевке баштаткан совет хөй-ниитиниң делегациязын чылыы-биле хүлээп алган.

Совет-индий найырал болгаш кады ажылдажылга делегей айтырыгларынга үзел-бодалдарның чаңгыс аайы-биле, янзы-бүрү социал системаларлыг күрүнелерниң аразында тайбың кожа-хелбээ догуннаарының кол принциптериниң талазында турары-биле үндезилеттинген деп, совет делегация-биле ужуражыышкын үезинде Тамилнад штаттың губернатору медеглээн. Ол найырал империализмниң чимзениишкиннеринге удур, бодунуң тускай догуннаан хамаарышпас чоруун камгалаан ооң демиселинге ССРЭ-ниң Индияга көргүскен турар деткимчезинде тодаргай илереттинген деп, ол айыткан.

Совет Эвилелиниң өңнүктериниң ниитилелиниң эгелекчи саналы-биле чоруткан индий-совет найырал митингизиниң киржикчилери ССРЭ болгаш Индияның улустарының аразында найыралдыг харылзааларга бедик үнелелди берген. Азията болгаш бүгү делегейге тайбыңны болгаш доктаамал чорукту быжыглаарынче угланган ССРЭ-ниң тайбың чаа саналдарын Индияда калбаа-биле деткип турар деп, Тамилнад штаттың чазааның кол министри М. Г. Рамачандран митингиге чүве чугаалап тура, онзалап демдеглээн.

МЕДЕГЛЕЛ

ПХЕНЬЯН. Көрейге дайын өртүнүң үнүп келирин чайладып, келир үениң салгалдарынга тайбыңны камгалаарын чугаалажыышкыннарның, чер бөмбүрзээниң ол районунга айыыл чок чорукту хандырарынче угланган дээштиг хемчеглерни боттандырып чорударының аргазы-биле чедип ап болур деп, КУДР-нуң политиктиг 22 партияларының болгаш хөй-нийти организацияларының Пхеньянге парлап үндүрген медегелинде онзалап демдеглээн.

Дүшкүүрлүг чорукту суладырының тодаргай оруун республиканың илдип үндүрүп турган хөй санныг эгелекчи саналдарында, оларның иштинде Көрей чартык ортулукту ядролуг чепсек чок, тайбың зоназы болдурарының дугайында база КУДР-нуң улусчу чепсектиг күштериниң министриниң, Мурнуу Көрейде КНО-нуң чепсектиг күштериниң кол командылакчызының болгаш Мурнуу Көрейниң камгалал министриниң аразында чугаалажыышкыннарны чорударының дугайында саналдар бар деп документиде айыткан.

Ынчалза-даа АКШ-тың чагырыкчы бөлүүнүң болгаш Сеулдуң ёзу-чурумунуң хөделиишкиннери Көрейде байдалды таарыштыр шиитпирлээринге оларның хамаарылгазы шаптыктаарының чижээ болу берген. Тайбыңны камгалаарының херээнге бодунуң салыышкынын киирериниң орнунга, Вашингтон болгаш Сеул агрессчи белеткелдерин үргүлчүлеп, чепсектиг күштерин улам өстүрүп, милитаристчи политиканы чорудуп турар. Ол чимзениишкиннер чуртту демократтыг үндезинге тайбың каттыштырарынга моондак бооп турар.

Планетаның дешпилгелиг бүгү политиктиг партиялары болгаш хөй-нийти организациялары дайынны чайладыры болгаш төрээн чуртун каттыштырары дээш ооң чөптүг демисели-биле эң-сеткил каттыштырылгазын илередир дээрзинге бодунуң бүзүрелин көрей улус илередип тур деп, медегелде онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

КОНФЕРЕНЦИЯ АЖЫТТЫНГАН

КАИР. Египеттиң найысылалында «77 бөлүк» дээр делегей конференциязы ажыттынган. Ооң ажылында Азияның, Африканың болгаш Латин Американың хөгжүп орар 120 ажыг күрүнелери киржип турган. Ооң ажылында Азияның, тарының мурнунда туруп турар экономиктиг чугула айтырыгларны, бар турар бергелерни ажып эртериниң болдуларының болгаш социал-экономиктиг хөгжүлдени дүргедедириниң аргаларын чугаалажып көрүп турар.

Хуралга санал бергеннер хөгжүп орар чурттар-биле үлетпүр талазы-биле сайзыраңгай күрүнелерниң аразында харылзааларда чаа чөптүг экономиктиг чурумну тургузарынче кыйгырганнар. Барыын чүк чурттарынга хөгжүп орар чурттарның даштыкы өрелерин эде көөрүн олар негээн. Оларның экономиктиг хамаарышпас чоруун быжыглаарынга арга бээри-биле «77 бөлүктүң» чурттарының аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартырының болгаш быжыглаарының чугулазын онзалап демдеглээн.

Апартеидтиң ёзу-чурумунга удур Африканың мурнуу чүгүнүң улузунуң демиселинге деткимчени конференцияның индиринден илереткен.

(СЭТА).

АКШ. Шагдан бээр ээлеп турган черлеринден ол черниң үндезин чурттакчылары американнарны эрге-чагыргаларының үндүрер деп турарынга навахо аймактың индейлери «Өскээр көжүрери — геноцид-тир» деп лозуң-биле удурланганнар.

Навахо болгаш хопи аймак индейлерниң аразында үнүп келген дээр хоозун «мөсилдежиишкинни» чылдак кылып алгаш, АКШ-тың конгрези Аризона штатта оларның шагдан бээр чурттап турган черинден 15 муң хире кижини күш-биле өскээр көжүрер дугайында хоойлуну хүлээп алган. Ол араатанзыг хөделиишкинниң ёзулуг чылдагааны болза, чурттуң нефть болгаш дагдан байлактар казып тывар корпорацияларның ажыктыг байлактарлыг черлерни эжелеп алыр дээн чүткүлү болур деп, аймактарның төлээлекчилери медеглээн.

ЧУРУКТА: навахо аймактың хереэженнери удурланыышкын чыскаалында.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПИНОЧЕТ ШИИТТИРИП ТУРАР

Чили шериг-фашист ёзу-чурумунуң баштыңы Пиночет кеземче дүрүмүнүң хары угда элээн каш чүүлдерин ёзугаар кеземче херээниң дээди чадазы-биле шииттирер даразында барымдаалардыг: тайбың чурттакчы чонну массалыы-биле өлүрериин органзастааны, төрээн чурттуң эрге-ажыктарын даштыкы корпорацияларга сатканы, кижилерниң эргелерин доктаамал үреп келгени дээш база оон-даа өске. Пиночетти болгаш ооң сүлчээчи бөлүүн оларның боттары чок черге чоокта чаа Каракаска шииткен делегей судунуң киржикчилери болур бөлүк юристер ындыг түңнелге келген. Идип үндүрген буруудадыышкыннарның аразында күрүнениң эң көвей түңнүг акша-хөреңгизин самчыгдааны дээш мыкаш буруудадыышкын база бар.

Ындыг турбуже Чилиниң чурттакчы чонунуң хөй кезии эң түреңги байдалда чурттап турар болгай. Гитлерниң үлегерин эдербишаан, Пиночет бодунга хуузунда ажыглаары-биле «бункер» тударлык берген. Найысылалдың Ло-Курро районунда 6 каъттыг эң быжыг бажың туттунган, чер адаанда ийи каъдын бомбалаашкындан камгаланыр чер кылдыр дерээн. Чоогунда теннис шөлү, бассейн болгаш кара адар чер, гимнастика залы, сауна, кинозал, поликлиника бар. Кухнязы дыка улуг, Пиночеттиң хуузунда 2 муң камгалакчызынга болгаш ооң чалчаларынга хары угда четчир аъш-чемни аңаа белеткээр. Аъш-чемниң болгаш ижер суксунуң курлавырын элээн каш айларга четчир кылдыр белеткээн. «Бункерни» тударынга күрүне 13 миллион долларны чарыгдаан, а ону техника талазы-биле чаартырынга болгаш дериг-херексел садып алырынга оон-даа хөй акша-хөреңги үнген. Көөр хөөн чок ёзу-чурумну дүжүр октаар дээш демиселче көдүрүлген бодунуң-на чонунуң киленинден чаштынар дээш аар өртек-үнелиг, аар шүүделдиг тудугну ооң туттурганы ол.

Чилиниң дешпилгелиг юристери ол бүгүнү чүден-даа кортпайн, истевишаан, Пиночетти күрүнениң акша-хөреңгизиниң эң дерзии үптекчизи кылдыр сойгалап келир фактыларга барымдааларны бүгүдеге көзүлдүр илередипкеннер. Оларның тыпкан документилери Сантьягода Эл-Мелокотон районга, чагырыкчының хуузунда ээлел черинге эккээр. Девискээрни демир-бетон-биле херимнеп каан, артиллерия-биле боолаар-даа болза, үрелбес. Ол күчүлүг тудугну долгандыр таныылдар турар бедик суургалар кылгаш, электри токтуг демир-удазыннар шөйүп каан. Улуг херим ындында парк бар, ол ышкаш ында шөлде чагырыкчының хуузунда вертолёду белен турар.

Ук ээлел чер болгаш шимчевес өнчү-хөреңги 12 муң доллар-биле садып алдынган деп үндүрүг эргелелинче чоруткан документилерде айтып каан. Специалистерниң саналы-биле алырга, ооң ээлеп турар чериниң ёзулуг өртээ барык 250 катап чиигеткен болуп турар. Ону садып алырынга Пиночеттиң хуузунда чылда акшазы көңгүс четпес турган ийик. Хоойлуга удур самчыгдап алганы чүс-чүс миллион доллар акшаны чажырары-биле арткан акшаны чоок кижилериин дамчыштыр төлээн.

Ооң-биле чергелештир, Пиночет бодунуң девискээринге албан ёзузу-биле күрүнениң 190 муң доллар-биле садып алганы чоогунда чер участоктарын база каттыштырып алган. Ээлел черин таварааш 5 километр узун дурттуг чаагтыг орукту, суг дамчыдылгазын болгаш электродамчыдылга шугумун болгаш аңаа хамаарышкан бүгү девискээрни долгандыр херимнээр талазы-биле ажылдарны чили үндүрүг төлекчилериниң акшазы-биле кылдырган.

«Акшада нүүр чок» деп принцип ёзугаар хөделбишаан, Пиночет 1978 чылда Лимачиге 430 муң песо акша-биле бир участок чер садып алгаш, Чилиниң чепсектиг күштеринге 3 миллион долларга садыпкан. 1977 чылда диктатор-чагырыкчының счёдунга 800 миллион доллар акша турган болза, 1980 чылда чүгле самчыгдакчы арга-биле оозунга 50 миллион ажыг долларны немеп алган.

Чили улусту үптеп дээрбедээринге Пиночеттиң дорт талалакчылары даштыкы, хамыктың мурнунда америк корпорациялар болуп келген. Президент Сальвадор Альендеге баштаткан Национал чаңгыс эптиң чазааны оларның дүжүр октаарын белеткээни болгаш органзастааны дээш ам ол диктатор-чагырыкчы Чилиниң бойдус байлактары-биле ону төлеп, ооң-биле чудун базырып турар. «Эксон» компанияга чоннуң национал байлаа турган «Диспута» дээр чес рудниигин ол садыпкан. «Кебрада бланка» рудник «Фалкон бридж» корпорациязының, «Атакама» рудник — «Фут» компанияның өнчүзү болуп шилчээн.

Кажар-оптуг адазындан оон уруглары база чыда калбаан. Оглу Маркос Антонио самыын-садар чоруктар дугайында фильмнер, журналдар, видеокассеталар тырттырып үндүрүп, оон ажык-кончага ап амдажаан. Чепсектиг күштерниң болгаш чажыт полицияның офицерлери — ооң доктаамал аалчылары. Уруу Лусия даштыкыдан келир ховар кандыг-даа барааннарга лицензияны дораан тывар. Ол дээш чүък өртээнден кирген орулганың 5 хуузун ол ыяап-ла алыр боорга, хөреңгитеннер ону «5 хуу» деп шолалап алганнар.

Чоннуң талазындан өжээн негээшкинниң шагы чоокшулап олурар деп чүвени Пиночет билир. Информация агентилелдериниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, чурттан дүрген дезип чоруур апарза, чаштынып хоргастаныр чер аңаа тып бээрин Мурнуу Африка Республиканың расистчи ёзу-чурумундан ол дилээн болуп турар. Парагвайда диктатор Стресснер ону ийи холу-биле куспактап хүлээп алырын аазаан. Ынчалзажок чондан кижи чаштынып шыдавас, кылганы кемниг херектери дээш эрте-даа, азы орай-даа бол, бүрүнү-биле санажыр апаар дээрзин Пиночет уттупкан чадавас. База Парагвайга чаштынып хоргастанырын оралдашкаш, чоннуң өжээн негекчилериниң аңаа огу четкен никарагуа дарлакчы Сомосаны сактырга-ла четчир-дир ийин.

Борис ЩЕРБАКОВ,
СЭТА-ның корр.

КОМБИНАТТЫҢ ПРОФИЛАКТОРИЙИНДЕ

Тандыда «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннарынга бараалгаткан санаторий-профилакторийиниң ажылы амгы үеде кидин түлүк. Бо дыштанылга чери холушкак арга-арыг бүргээн арыг агаарлыг черде турар. Ажылчыннар маңаа шөлээзинде дыштаныырындан аңгыда, ажылдавышаан база кээп турар. Чыл иштинде маңаа 700 кижи дыштанмышаан, кадыын экижидип ап болур аргалыг. Мында малгаш-биле чиңнеп эмнээр, тыныш оруун электри-биле чиңнээр болгаш өске-даа эмнээшкиннерни чорудар черлер бар. Аъш-чемни кадыкшылгага таарымчалыг кылдыр белеткеп бээр. Корпустарның өрээлдери арыг-силиг.

ЧУРУКТА: дыштанып келгеннерниң чемненип орары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ сөзү болгаш фотозу.

ИЕНИҢ ҮЛЕГЕРИ

Тээли суурга кудумчу байырлалын ында хержээкеннер чөвүлели организастаан. Ук байырлалга бүдүрүлгениң мурнакчылары-биле кады маадыр ие уруглар кижизидилгезиниң дугайында чыылган чонга чүве чугаалаан.

— Хлеб быжырыкчызы, он уругнуң авазы маадыр ие Кара Салчаковна Сарыг-Деге «Уруглар — бистиң келир үевис» деп темага чүве чугаалаар — деп, чыылганнарга чарлапкан.

Хөй уруглар авазы-даа дээр аргажок, доозур кара карактарлыг, бичежек сынныг аныяк херээжен, микрофонга чоокшулай турупкаш, шала сүрээдексеп чоруй:

— Уругну төрээш, кижизидери дээрге эң-не буянныг болгаш харысалгалыг айтырыг. Ада-ие, ылаңгыя телдү чырыкче чалап төрээн ава кижи, чаа кижиниң мурнунга, чонунга, чуртунга харысалгазы ышкаш база бедик харысалгалыг. Ол дээрге, төрүттүнген уругну төрээн чуртунуң төлептиг хамаатызы кылдыр кижизидер дээни ол. А бир эвес уруг ажылгыр эвес, кошкак, аажы-чаңы багай, тура-сорук чок болза, ооң чылдагааны төрээн өг-бүлезинден, ада-иениң арын-нүүрүнден дилээр апаар.

Уругларывыс дээрге — келир үевис-тир. Ындыг болганда, оларны бистиң херээвисти, улуг амыдыралды уламчылаары-биле күш-ажылды үнелеп билир, хүндүлээр кылдыр кижизидээлиңер. Ол ышкаш келир үеде бо суурнуң чурттакчылары, ээлери база-ла бистиң ажы-төлүвүс болур. Оларга чаагайжыттынган бедик культурлуг, үлегерлиг корум-чурумнуг суурларны база-ла бистер улуг салгалдың кижилери, ада-иелер дамчыдып бээр апаар бис — деп, кыска чугаазын маадыр ие ыңчаар дооскан.

Ажы-төл кижизидериниң дугайында, эвээш-даа бол, амыдыралчы сөстер чыылганнарга эргим, чоок болган. Иениң чугаазын чон чылыы-биле хүлээп алган...

Оон бээр ам алды чыл билдиртпейн эрте берген.

Бо чылдың март эгезинде партияның XXVII съездизи бодунуң ажылын доозуп турар үеде, Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң кадарчыларын кезип чорааш, Кара Салчаковна Сарыг-Деге биле Бухаров Хертекович Чымбаның аалынга кирдим.

Коданче чоокшулап орувуста совхозта профкомнуң төлээзи Кара-оол Наттий-оол:

— Ам бистиң совхозтуң база бир мурнакчы малчыннарынга баар бис, Кара Салчаковна — маадыр ие, ажылдап турда эрес-ле — деп, хөөрейдир...

Часкы хүнүң чылыг херелдеринден долгандыр карандылай берген малчын коданның девискээринде амыдырал хайныпкан: чаш хураганнар оларже чоокшулап орар иелериң манаан, чиңнедир алгырышкан, малчыннар, сакманчылар кажаа-хораазының чанын эмгелээн, хойну уткаан чай чок-ла тур.

— Чаа орап-чуртуңар дээш, чаа мергежилиңер дээш байыр чедирдим, Кара Салчаковна!— деп, ажыл-ишчи иениң чылыг холдарын туттум.

Өг-бүлениң ээлери бистиң чылыг сеткиливисти үлежип, ажыл-амыдыралын, чаа мергежилин, совхозунуң база бригадазының амыдыралын, сорулгаларын биске чугаалап бердилер.

Чугаавыс хеңүй бергенде:

— Малчыннаарга берге-дир бе? — деп, айтырдым.

— Алыс малчын уктуг кижи хой малдаарынга чүге төрлүрул бо — дээш, Бухаров Хертекович хөглүг каттырадыр.

— «Совет Тыва» совхозче өг-бүлевистиң кежигүннериниң өөредилге, ажыл-ижиниң ааны-биле чоокшулап кежүп келдивис. Совхозтуң директорлары бисти эки хүлээп алгаш, хой кадарарын бүзүрээн чүве. Дуржулгалыг малчыннардан өөренип, өскелерден чыдып калбас дээш кызыдып-ла турар бис, чогум бо чылдарда көргүзүглеривис чүгээр эвес — деп, Кара Салчаковна чугаалап орду.

Оон соонда уруглар дугайында маадыр ие боду-ла чугаалап үнүп келди:

— Уруглар өскеп, дөрт кижи ажылдап, түскай амыдыралдыг апарган. Алды кижи ам-даа өөренип турар — деп, чугаалааш, уругларының чуруктарын, чагааларын ораап төргү аржыылын камныы-биле стол кырында салгаш, чазыпты. Ында уругларының чагаалары, чуруктарындан аңгыда, маадыр иениң орден, медальдары, малчыннарның эрткен беш чылда шаңнатканы херек демдектери, хүндүлел бижиктери хумагалыг кадагалаттынган.

Ада-иениң чөпшээрели-биле, Улуг-Хем районда Арыг-Бажы суурда садыгжы улуг кызы Чечекмааның чагаазын номчудувус.

Чоокшулап орар Март 8-тиң байырлалын таварыштыр ада-иезинге чылыг байырын чедиргеш, оларга кадыкшылды, ажыл-ишке чедиишкиннерни күзээн. Дуңмалары Гриша, Генаның өөредилгезин, «Бай-Тал» совхозта сарлык кадарчызы Славаның ажылын, амыдыралын сагыш човап бижээн болду.

Кыска болгаш чылыг сөстүг чагаадан бо өг-бүлениң кежигүннериниң бот-боттарынга кичээнгейи, найыралы, ынакшылы оларны улам-на сырый каттыштырып турары көскү. «Мындыг харысалгалыг үеде уруглар дээш ыңай-бээр чораш канчаар силер, харын малдарны эки кадарып, каракта көрүңер, а уруглар-биле мен харылзажып турмен, аваай» деп, Чечекмаа чугаазын дооскан.

Уругларының чагааларын, чуруктарын биске көргүзүп, чугаалажып орда, маадыр иениң карактарында өөрүшкү чайнап орду, иениң ол өөрүшкү чоргааралы бисти база-ла чайгаар хаара туда берген.

Ава... Ол сөсте бүгү кижилерни акы-дуңма кылдыр тудуштуруп турар каңгыг ханы утка сиңниккен дээр. Чер кырында бүгү кижилерни ие кижи төрээш, өстүрүп алыраан, кижи бүрүзүнге чериниң дээрниң — бүгү бойдустуң чараш, каазын белекке берген.

Ие кижи — өг-бүлениң үндезиниң дээри-ле шын.

Келир амыдыралды уламчылаар, салгакчы кижилерни кежээ, ажылгыр, тоотуг-томаанныг, культурлуг, мөзүлүг, чараш кылдыр кижизидип чоруур аваларга үстүнде чугаалаттынган ханы уткалыг сөстер өзүлүг-ла хамааржырдыр деп бодап ордум...

«Совет Тыва» совхозтуң малчыннары чурумалдыг ногаан арыг-биле хээлеттинген Каа-Хемниң оң талазынга чайлаар улус. Сиген кезилдези эгелеп турда, бо чүүлдүң маадырының аалынче углаптывыс.

Теректиг-Сайырның оң талазы деспек кырында маңган ак өг кайы ырадан көскү. Аал кодаңынга көрүвиске өгден ийи оол үне халышкаш, Кара-Сайырның эптен-эптен каттылап каан аңтарлар ышкаш чурумалдыг даглары эдээнде оъттап чораан хойларынче аъттарын мунгаш хаптылар. Бо удаада өгнүң ээлери — малчыннарның ортун уруу Айлаңмаа, күдээзи Слава болду.

— Авам, ачамны совхозтуң директоры чартык чыл дургузунда эки көргүзүглерлиг болганы дээш халас путевка-биле дыштандырып чоруткан. Ынчангаш түр үеде бо хойну кадарып, карактаарын биске даазкан чүве — деп, Айлаңмаа чугаалады. — Бо чылын сиген эки үнген. Кол-ла чүве хойнуң кадарын шын организастап, дыштандырып, сүттээрин дөп санап турар бис. Ачам келирге билеп, бо оолдар шупту сиген кезиинче чоруптар. 15—20 тонна чедир бөлүмдеп аалче келбес улус, чылдың-на сиген-шөрбентиг бо студент, школачы оолдар белеткеп, кыштагаашкынга белеткелге үлүүн киирип турарлар.

Сарыг-Сеп школазының 7-ги клазында Чимбии орааш:

— Сигенге ажылдаан дыштавы бистерге кижи бүрүзүнге аңгы-аңгы санап бээр. Ынчангаш өөредилге ноннарынган эжелээш илиң хевинисти боттарывыс садып алыр улус бис — деп, кызымыкдан кирип каапты.

Иениң хууда мөзүзү, ажылга, амыдыралга хамаарылгазы, а өскээр чугаалаарга үлегер-чижээ, ажы-төлге ол-ла хевээр дамчыыр. Ие кандыг болдур, ажы-төл шак-ла ындыг болур.

Он уругну төрээш, кижизидип чоруур, хлеб быжырыкчызы чорааш, ам мурнакчы малчын апарган Кара Сарыг-Деге ам-даа аныяксыг, сергек кастур.

— Эрткен-даа, амгы-даа үем чымыштыг ажыл-ижим аас-кежиим-биле долган, а келир үем дээрге — төрээш, өстүрүп каан он оолдар, кыстарым, оларның уруглары-дыр. Партия, чазактың совет ажылчы херээженнер, биче чаштар дугайында онзагай салып турар кичээнгейи, ала сагыш салымышкының ачызында уругларым ачазы Бухаров Хертекович-биле шору ажылдап, ажы-төлүвүстү кижизидип чор бис — деп, Кара Салчаковна чоргаар харыылады.

Н. ТЫРТЫК-КАРА.

Янзы-бүрү медээлер

УДАВАС ПАРЛААР

Москваның «Совет Россия» ном үндүрер черинде чаа номну парлалгага белеткеп турар. Амгы хүннерде тыва чогаалчы М. Кенин-Лопсанның «Чүгүрүк Сарала» деп баштайгы романын орус дылга парлап үндүрериниң эге ажылдары чоруп турар. Ында Тывага 40 чылдарының эгезинде болуушкуннар дугайын тоогуп турар.

Сагышка артып каар биче сеткилдиг, чаагай бүдүштүг, төлептиг аажы-чаңныг көшкүн араттар — мал, чер ажылдыгларының дугайында, оларның амыдыралы, ажыл-херээ болгаш чоннуң көөр хөңнү чок байларның, ламаларның дарлалы төңгениниң соонда чуртталгазының чоргаарал-биле долдунуп чаартынганының дугайында номчукчу таныжар.

Тыва чогаалчының романының орус очулгазы-биле таныштырып турар ном чүгле сюжеди-биле кичээнгейни хаара туттпайн турар. Чогаалчының дылы онзагай, аажок тускайлаң, чараш аянныг. Калбак чогаалга бижээн сөзүглел шүлүк чугаазы-биле аннажып турарындан бистиң чуртувустуң янзы-бүрү булуңнарында хөй санныг номчукчулар бо романны номчааш, тыва чоннуң культурлуг чаңчылдарын улам чоок ханы билип алыр.

Орус дылга очулганың үндүрүлгези ном садыгларының баартыктар кырынга 50 муң экземпляр тиражтыг кылдыр келир чылын көстүп кээр.

Г. ХОБОТЬЕВ.

ШАҢНАТКАН

Көдээниң ниити билиг школаларының өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадаларының Бүгү-россия көрүлдезиниң түңнелин чоокта чаа үндүрген. РСФСР-ниң Агроүлетпүркомунуң ол талазы-биле үшкү шаңналын Барыын-Хемчик районнуң Шекпээр ортумак школазының бүдүрүлге бригадазынга тывыскан.

Бригаданың кежигүннери эрткен чылын эки ажылдааш, 17 муң рубльдиң продукциязын бүдүргеннер. Малчыннарга дузалажып, хөй кыргып, мал чеми белеткешкеннер. Ногаа өстүрериинге олар ажылдап болуруун көргүскеннер. Картофельдиң, капустаның элбек дүжүдүн олар өстүргеннер. Баштайгы өзүмнерден дүжүттү ажаап алгыже чедир дуржулга ажылын чоруткан. Уругларның аразындан элээн хөй кижи төрээн совхозунуң бүдүрүлгезинде ажылдап артып турарлар.

«Хаяларда, ханаларда» деп чүүлге хамаарыштыр

ПИОНЕР АДЫН БОДАП...

Янзы-бүрү сөстерни, үжүктерни кайы хамаанчок бижиир кижилер дугайында «Шын» солунга үнүп турар материалдарны номчуп турар мен. Анаа каттышпас арга чок: шыңап-ла каяа-даа баарга «кижи албас, ыт чивес» бижимелдер-ле хөй. Оларны ээлдиглер бижип турар деп авторларның демдеглеп турары-даа чөп.

Мен пионер кижи мен. Ынчангаш, школачы эш-өөрүмге мындыг сүмени киирер бодап тур мен. Хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин үрегдээр, бистиң каас-чараш тудугларывысты шокарлаар кижилер көрүп кагзывысса, оларны ол-ла черинге сойгалап, ыяттыраалыңар. Бир эвес ындыг төлеп чок кижилерни хай деп, ол үүлгедиин ыткыр чугаалаар болзувусса, бистиң чоогувуска чораан улуг кижилер, хоочуннар бисти черле деткиир. «Чаш уруг безин ону билип турда, чүдээнин аа!» деп, ол «чурукчуну» ыяттырар, бисти мактаар дээрзинге бүзүрээр мен. Ынчангаш пионержи кижи бүрүзү ол адын бодап, шокарлакчыларга удур шыңгы демисежир ужурлуг.

А. АМАЙ-ООЛ.

Кур-Чер ортумак школазының бешки классчызы.

«ХЕМЧИКТИҢ АЯЛГАЛАРЫ» ҮНҮҮШКҮНДЕ

Көдээниң культура хандырылгазынга агиткультбригадаларның үлүү көскү. Чадааның Культура бажыңының «Хемчиктиң аялгалары» агитбригада автоклуб эргелекчизи Мерген-Херел Моңгуштуң удуртулгазы-биле көдээниң ажыл-ишчилеринге улаа-лараа аалдап барып турар. Ботывыңгыр артистерниң концерт программазы үениң аайы-биле таарыштыр тургузуп келген.

Ниитиниң малынга чем белеткелиниң изиг түлүк үезинде «Хемчиктиң аялгазы» ээнгидеп дүшпестээн. Агитбригада «Чыраа-Бажы», «Тыва», «Хөндергей», «Искра», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның хову бригадаларын, сүт-бараан фермаларын дургаар кезип турар.

Мерген-Херел Моңгуштуң чогааткан ырларын, Дарый Куударның тааланчыг аялгаларын, Руслана Моңгуш, Урана Оюннуң ээлгир, чараш танцыларын, Майндыр Түлүштүң шүлүктерин көрүкчүлер эки уткаан.

А. ОНДАР.

Чөөн-Хемчик район.

СОЛУН ЭРТТИРДИВИС

Ак-Тал школазының өөреникчилери өөрүм-биле кады төрээн совхозувуска ирттер кадарып чайладывыс. Ол ирттерни ам күрүнеге дужаар. Малчыннар Молдурга Оюнай, Дайынчы Чондан олардан 696 ирт хүлээп алгаш, көктүгшыктыг Хендергениң Арыскаңныг-Кежигге малдап чайладывыс.

Хостуг үевисте спортка хандыкшылывысты көргүзүп, маргылдааларга киржип турдувус.

Л. МОНГУЛ-ООЛ,
Я. КОЧУК-КАРА.

ТВ

АВГУСТ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 «Үе». 8.45 — «Дириг амытаннар дугайында». 9.45— Аныяктарның чогаадылгазы. 10.15 —«Карамазов алышкылар». Уран-чечен фильм. 3-кү сериязы. 11.25 —11.30 —Медээлер. 14.30 —Медээлер. 14.50 — Док. фильмнер: «Ленинград — ажык дээр адаанда музей», «Хуулгаазын удазын». 15.40 — Бүгүдеге стадион. 16.10 — «Ээр чер ындында чүү барыл». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 17.15 — «...Он алды болгаш оон улуг назы». 18.00 —Спорттуң суг хевирлеринге делегей чемпионады. Синхроннуг эштиишкин. Испаниядан дамчыдылга. 18.30 —Совет ыр концерти. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 —«Сөглээн сөс — керткен мыш». Эде тургустунуушкун. ССРЭ-ниң Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлерин тударының министерствозунуң дуржулгазының дугайында. Министр В. Г. Чирсков киржир. 19.35 — Футболга чурттар аразының эш хуу ужуражыышкыны. Швецияның шилиндек командазы —ССРЭ-ниң шилиндек командазы. Швециядан дамчыдылга. 21.00 —«Үе». 21.35 — Шыдыраага делегей чемпионады. Удуун негежир маргылдаа. 21.45 —Чогаалчы В. Пикульга аалдап барганы. 22.45 —23.05 —Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Оңза байдал». Уран-чечен фильм. 9.35 —Хем флоразының дугайында док. фильмнер. 9.55 —Испан дыл. 10.25— «Биске робот дузалажыр». Мультфильм. 10.35 —Француз альбом. Музыка-шүлүглелдиг композиция. 11.20 — «Кырган мастерниң чагы». Уругларга дөрт сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 12.25 — Улустуң аялгалары. 12.40— «Алдыгы». Тайылбыр бижиктиг уран-чечен фильм. 14.00— 14.05 —Медээлер. 18.00— Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 —«Шыяанам». «Ховунуң оглу». Калмык тоол. 18.45 —Док. фильм. 18.55 — «Хоойлу болгаш ээдилер». Автотранспорт-биле холбашкан кем-херек үүлгедиглерин болдурбас. 19.15 —Телемедээлер. 19.25 —«Азия товү». Медээлер. 19.55 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Катаптадыры-биле алды ыр». В. Пак-биле ужуражыышкын. 21.00— «Үе». 21.35 — «Амыдыралдың аар-саар чүүлдери». Уран-чечен телефильм. 22.40 —23.20— «Чурукчулар дугайында рассказтар». И. Левитан.

Редактор В. С. ШАРАВИН

Кино

АВГУСТ 21-де

«КАА-ХЕМ»: «Орлята Чапая» 12.40 **«Миллион в брачной корзине»** 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Киносборник 10.00, **«Соседка»** 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «И вот пришел Бумбо» 9.30, 13.00, **«Мужской разговор»** 11.00, 15.00, **«Рикша»** 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Вокзал для двоих» (1,2 сериялары) 14.30, 17.00, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: х/ф: «Любовь земная» 18.00, 20.00 шактарда.

Агаар

Республикага шокар булуттаар. Биче чаъстаар. Диңмирээр. Соңгу-барыын чүкче углай хаттың дүргени секундада 7—12 метр. Дүне агаарның температуразы 6—11, чамдык черлерге 0—5 градус чылыг болур. Хүндүс 19—24, чамдык черлерге 11—16 градус чылыг.

Кызылга шокар булуттаар. Диңмирээр чадавас. Соңгу-барыын чүкче углай хаттың дүргени секундада 7—12 метр. Күштелип бергенде 15—20 метр чеде бээр. Дүне агаарның температуразы 7—9, хүндүс 21—22 градус чылыг болур.

КАПУСТА ХОЛУМАКТЫГ ЧЕМНЕР

Капуста— үнелиг чем продуктузу. Ылаңгыя ол үс солуужулгазы баксыраан кижилерге кончуг ажыктыг. Ооң ногаан бүрүлеринде каротин бар. Ол организмге А витаминче шилчий бээр. Ол витамин карактың көөрүн экижидер болгаш кижиниң кежин быжыглаарынга дузалыг. Капустаның чигир холумактыг чаа хандызы— чедүл тывылдырбазының эки аргазы болур. Кислота кудулай бергени-биле холбашкан ижинниң аңгы-аңгы аарыглары бар апарган таварылгада капуста хандызын ижерин сүмелеп турар. Ары чигирин холааш, хоюду хайындырып каан капуста хандызын туберкулёстан аараан кижилерге ижиртир.

Аажок амданныг шынарлыг болгаш капуста кижиниң чем чиир хөөнүн көдүрер, чем хайылдырылгазын экижидер. Ында кижиниң организминге эргежок чугула янзы-бүрү витаминнер бар. Чаа капуста-биле силер аңгы-аңгы чемнерни, хуужуурларны белеткеп ап болур силер.

КАПУСТА КОТЛЕТТЕРИ

Капустаны арыглап-аштааш, үүрмектей хээп алыр. Ону сакпынга манная крупазын немей салгаш, олче хоюг быдааны немей кудуп каар. Ооң соонда халып-биле дуглааш, бичии болгаш-ла былгап тургаш, митпектели бербезин бодап, 30—40 минута иштинде буска хайындырар. Чуурганың сарыг кезээн, дусту олче каапкаш, шуптузун холуштур былгап-былгап соодуп тургузуп каар. Оон алдынган массадан котлеттер кылыр. Оларны чуурга белогунга өттүргеш, хоюг сухариктерге бораптар. Ооң соонда ийи талазын хаарыптар. Котлеттерни сүттүг азы сметаналыг соус-биле столга салыр.

Ортумак хемчээлдиг капуста кочанынга чартык стакан хоюг быдааны, ол хире сүттү, үш чуурганы, чартык стакан ишти сухариктерни, үш шопулак ак саржаг үзүн немээр.

ЯБЛОКТАР ХОЛУКТУГ КАПУСТА

Капустаны чиңге хоорза хевирлиг кылдыр хээктээш, сакпынга каап алыр. Олче ак саржаг үзүн, хөй эвес сугну немей кудуптар. Ону халып-биле дуглааш, өй-өйлеп былгап тургаш, буска хайындырыптар. Оон соонда кежин аштааш, үрезинин ап каапкан яблокту хээндектей кескилээш, ак саржаг-биле кады кааптар. Далганны сметана болгаш чуурга-биле холуй нугааш, дузап алыр болгаш ол массаны капустаже кудуптар. Бичии болгаш ону үс-биле чаггаш, сухариктер чашпып каан формага оларның шуптузун каап алыр. Оон чуурганың сарыг кезээ-биле шыва каггылааш, үс-биле чаштырыптар. Оон дашты хүрере бергиже чедир духовкага быжырар. Белен болу берген чемни формадан ужулгаш, дилиндектей кескилээш, үс-биле чаап чиир.

Ортумак хемчээлдиг бир капуста кочанынга 4-5 яблокту, чартык стакан сметананы, 2 шопулак далганны, 4 шопулак ак саржаг үзүн немей салыр. Дузап алырын уттпас херек.

СЛИВКА ХОЛУКТУГ КАПУСТА

Капустаны, чижээ, 4.5 сантиметр хемчээлдиг кылдыр дөрбелчинней кескилеп алыр. Сакпынга салгаш, анаа суг, сливка, үс, дус немей каггылааш, чымчай бергиже чедир хайындырар. Оон соонда үүрмектей соктап каан сухариктерни ургаш, хөй эвес чигир немээш, хайындырыптар. Чартык килограмм капустага шопулак чартыы ак саржаг үзү, стаканның дөрттүң үжү ишти сливка, бир шопулак соктап каан сухарик херек.

ФАРШТАП КААН КАПУСТА

Арыглап каан кочанның бир талазынга чидиг бижек-биле үттүг чер кылып алыр. Оон ол үт аайы-биле капустаның иштики каъттарын чоорту кезип, уштуп кааптар. Кочанның бүрүлериниң кылыны 2 сантиметр апаарга, ынчан ара кааптар. Уштуп, кезип алганы капустаны бичии-бичии кылдыр үүрмектээш, дузап алыр. Оон элээн тургускаш, хандызын сы базып алыр. Ооң соонда чиг дагаа чуургазын, сливканы, эзилдирген ак саржаг үзүн, перецти, чигирни, үүрмектей соктаан сухариктерни немеп алыр.

Шак ынчаар белеткеп алган фарш-биле үстүнде белеткеп алганывыс кочанны долдургаш, үттүг черин бүрү-биле дуглап каар. Ону хендир-биле баглааш, сакпынга салгаш, хайнып турган сугну олче кудуптар. Оон дузааш, хайындырып алыр.

Ортумак хемчээлдиг капустаның бир кочанынга бир чуурга, 2-3 шопулак сливка, 3 шопулак соктап каан сухариктер, 3 шопулак сметана, чигир немей каап алыр.

Кызылдың аъш-чем садыының ногаа салбырларындан болгаш магазиннеринден капустаны садып алыңар!

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Бурят АССР-ның **ИВОЛГИНСКИДЕ СОВХОЗ-ТЕХНИКУМУ** 1986—1987 өөредилге чылында дараазында тускай эртемнерге өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур:

1. Гидромелиорация — хүндүскү болгаш бот-өөредилгелиг салбырлары, техник-гидротехниктерни белеткээр.

2. Көдээ ажыл-агыйның механизациязы —хүндүскү болгаш бот-өөредилгелиг салбырлары, техник-механиктерни белеткээр.

3. Көдээ ажыл-агыйның электрификациязы — хүндүскү болгаш бот-өөредилгелиг салбыры, техник-электриктерни белеткээр.

4. Көдээ ажыл-агый болгаш хамааты тудуг — хүндүскү салбыры, техник-тудугжуларны белеткээр.

Хүндүскү салбырга 8 болгаш 10 класстарны доосканнарны хүлээп алыр. Өөренир хуусаалары 8 класс доосканнарга 3 чыл 10 ай, 10 класс доосканнарга 2 чыл 8 ай.

Бот-өөредилгелиг салбырга 10 класс доосканнарны хүлээп алыр болгаш өөренир хуусаазы 3 чыл.

Өөренип турар үеде оларга автомобиль чолаачызы, тракторист-машинист, токарь, электромонтёр, суггарыкчы, бетонщик, электроканнакчы, слесарь деп немелде ажылчын профессияны тыпсыр.

Кирериниң шылгалдазы чокка дараазында өөреникчилерни хүлээп алыр:

а). «Гидромелиорация» болгаш «Көдээ ажыл-агыйның электрификациязы» тускай эртем шилип алганнар:

б). сес чыл азы ортумак школаларны, ортумак, профтехучилищелерни «4» болгаш «5» демдектиг доосканнарны:

в) хуусаазындан ажыр шериг албаны эрттирип турар офицерлерни болгаш шериг албанныгларны, кадыкшылының аайы-биле азы штат кызырылганындан ажылдан хостаттырганнарны (ажылдан хостаттырганының соонда ийи чыл дургузунда).

Ийи чылдан эвээш эвес ажыл стажтыглар, халашкан дайынчылар, ажыл-агыйлар, организациялар, бүдүрүлге черлериниң стипендиаттары өөренип киреринге артык эргелиг болур.

Кирип алырынга эргежок чугула документилер:

1. Директорга шилип алган тускай эртемин айыткан билдириишкин.
2. Эртемниң дугайында документ.
3. № 086/у майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.
4. Дөрт фото-чурук (хемчээли 3х4 см).
5. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы (практиктиг ажыл стажтыг кижилерге).
6. **Техникумга келгеш, боду-биле көргүзер документилер:** паспорт азы төрүттүнгениниң дугайында херечилел, шериг биледи азы киир бижидилге дугайында шынзылга.

Айтырыгларны Тыва АССР-ның Күрагроүлетпүрүнүң кадрлар килдизинден болгаш өөредилге черлериниң килдизинден тодарадыр. Ону 1986 чылдың сентябрь 1-ге чедир чорудар. Адрези: Кызыл хоорай, Московская кудумчузу, 2. № 2 автобус-биле «Автовокзалга» чедир чоруур.

Совхоз-техникумнуң адрези: 671210, Бурят АССР, Иволгинск суур. Техникумга чедир Улан-Удэ хоорайның автовокзалындан № 130 автобус-биле чоруур.

ДАЙЫН КИРЖИКЧИЛЕРИНИҢ, ӨЛГЕН ШЕРИГ АЛБАННЫГЛАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЛЕРИНИҢ БОЛГАШ ПЕРСОНАЛДЫГ ПЕНСИОНЕРЛЕРНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

Садып алыкчыларның хөй санныг дилеглерин барымдаалап көргеш, Кызылдың аъш-чем садыы № 1 магазинге (ветераннар салону) 1986 чылдың сентябрь 1-ден эгелеп, аъш-чем садарының дараазында чурумун киирген:

Ай бүрүзүнүң 1-ден 5-ке чедир хүннеринде Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтерин болгаш хамааты дайынының киржикчилерин хандырар.

Ай бүрүзүнүң 6-дан 20-ге чедир хүннеринде Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге садыглаар.

Ай бүрүзүнүң 21-ден төнчүзүнге чедир хүннерде өлген шериг албанныгларның өг-бүлелеринге, персоналдыг пенсионерлерге садыглаашкын чорудар.

Магазин эртенгиниң 10 шактан 19 шакка чедир ажылдаар. Дүъште 14 шактан 15 шакка чедир чапсарлаар. Воскресеньеде — дыштаныр.

«Тыва рембыттехника» чурттакчы чоннуң чагыглары-биле хеп чуур машиналарга АВЕ-071 хевирниң электрошимчедикчилериниң проводтарын катап долгап бээрин кылып турар.

Айтырыгларны дараазында адрестен тодарадыр: Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу 140 азы Красноармейская кудумчузунда 135 дугаар бажыңда хүлээп алыр пункт.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы өөредилгениң кежээки болгаш бот-өөредилгелиг хевирлеринге 1-ги курска документилерни 1986 чылдың август 20-ге чедир хүлээп алыр. Тускай эртемн: 1202 — «Үлетпүр болгаш хамааты тудуг», 1609 — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы». Кирериниң шылгалдаларын 1986 чылдың август 21-ден 27-ге чедир чорудар. Сентябрь айда ону чорутпас.

Адрези: Рабочая кудумчузу 4.

Кызылдың аъш-чем садыы алды айлыг курстарга кассир-контролёрларны өөредирин чарлап тур. Кичээлдерни Садыг министерствозунуң өөредилге-курс комбинадында чорудуп турар. Айда 63 рубль хемчээлдиг стипендия төлээр.

Хоорайда киир бижидилгелиг, 18 хар четкен назылыг кижилерни хүлээп алыр. Документилерни аъш-чем садыының кадрлар килдизинде хүнүң-не хүлээп ап турар. **Адрези: Октябрьская кудумчузу 29, телефону — 2-54-36.**

ШЫН Редакцияның адрези: 667000, Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3, Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54; көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45 солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Чагыг № 3349.

Тыва АССР-ның Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТС—00936